

P A I S E L L A

A KÉTÉVES POLITIKAI- ÉS SZAKKÖZÉPISKOLA,
MINT A TÁRSADALMI MOBILITÁS ELŐSEGÍTÉSÉNEK
EGYIK UTJA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

PÉCS, 1983.

T A R T A L O M J E G Y Z É K

I.	fejezet	4. old.
	Törekvések az értelmiségi réteg nyitott- ságának létrehozására és fenntartására a társadalmi mobilitás folyamatában . . .	
	1. A magyar társadalmi mobilitás néhány alaptendenciája	4. old.
	2. Törekvések az értelmiségi réteg nyi- tottságának létrehozására és fenntar- tására	11. old.
II.	fejezet	26. old.
	Szakmunkások kétéves politikai szakkö- zépiskolája	
	1. Az iskola létrehozása, célja, elhelye- zése az oktatási rendszerben, tanulói összetétel	26. old.
	Az iskola működése és szervezeti sé- mája	28. old.
	2. A szaktárgyak rendszere	37. old.
	2./a. A közismereti tárgyak rendszere	39. old.
	2./b. Az ideológiai tárgyak rendszere	45. old.
III.	fejezet	52. old.
	A kétéves politikai és szakközépiskola oktató és nevelő munkájának tapasztala- tai	

1. A közismereti tárgyak oktatásának néhány módszertani kérdése	52.old.
2. Az alkalmazott módszertani megoldások rendszerezése és értékelése	69.old.
3. A demokratikus önkormányzatra nevelés tapasztalatai	78.old.
IV. fejezet	88.old.
A szakmunkások kétéves politikai és szakközépiskolájának eredményei	
1. Tanulmányi eredmények vizsgálata	89.old.
2. A kétéves politikai és szakközépiskola végzett hallgatóinak életútja, a hallgatók társadalmi mobilitásának vizsgálata	98.old.
2./a. A hallgatók származási és családi helyzete	98.old.
2./b. A középiskola előtti életút és azt befolyásoló tényezők	103.old.
2./c. A hallgatók motiváltsága	111.old.
2./d. Adatok a 2 éves politikai és szakközépiskola végzett hallgatóinak életéről, tevékenységéről 1977-1983 között	113.old.
3. Összefoglaló értékelés	128.old.
FELHASZNÁLT IRODALOM	132.old.

I. fejezet

Törekvések az értelmiségi réteg nyitottságának létrehozására és fenntartására a társadalmi mo- bilitás folyamatában

1. A magyar társadalmi mobilitás néhány alaptendenciája

A művelődéshez, a kultúra közvetítőihez való viszonyban tapasztalható egyenlőtlenség a rétegzett társadalmak szociológiai ténye. Ily módon a szocializmus sem képes semlegesíteni a művelődési egyenlőtlenségnek az osztálytársadalom lényegéből adódó meghatározóit, azonban felszámolja a kulturális monopólium osztályokhoz kötött nyílt formáit, és csökkenti az objektív eredetű egyenlőtlenségek hatásait.

A szocialista társadalomban tehát a művelődési egyenlőtlenségek leépülésének irányzata a meghatározó. A művelődési esélyegyenlőtlenség csupán pedagógiai eszközökkel nem számolható fel. A szocialista társadalomnak mint egésznek a társadalmi egyenlőség irányába kell

fejlődni. E fejlődés tendenciáját kell követni az iskolának, de nem várható el, hogy az iskola egymaga végezze el ezt a munkát. A különböző társadalmi rétegek gyermekei ugyanis szükségszerűen különböző mértékben profitálnak az iskola tevékenységéből, minek következtében a szociális jellegű előnyök és hátrányok az iskolában is átöröklődnek.

A közoktatási rendszer feladata, hogy a különböző társadalmi osztályokhoz és rétegekhez tartozó generációk körében lehetővé tegye az iskolázottsági és kulturális különbségek csökkenő mértékű ujratermelődését. Ennek értelmében a szocialista társadalomban igen nagy figyelmet kell szentelni arra, hogy állandóan nyitva legyen a munka és paraszt származásúak számára a vezető szakértelmiségi rétegekbe való beáramlás lehetősége.

- - -

A felszabadulás előtti magyar társadalmat a mobilitás hiánya vagy igen kis mértéke jellemezte. A lassú és csekély társadalmi átrétegződés irányát a gazdasági fejlődés határozta meg. 1945 előtt lényegében csak nemzedékek közötti mobilitásról beszélhetünk Magyarországon.

1945 után jelentős politikai és gazdasági fordulat következett be az ország életében. Ennek következtében a társadalmi mobilitás is érzékelhetően megnőtt.

Az 1930-as és 1949-es népszámlálási adatok valamint az 1962-64-ben és 1973-ban végzett mobilitási vizsgálatok^{/1/} alapján az alábbi kép rajzolódik ki a magyar társadalomról.

1930-ban a szellemi réteg nagyfokú zárttságot mutatott. Mind a nőknél, mind a férfiaknál a többség szellemi foglalkozású apától származott, a többiek főként kereskedő és kisiparos apáktól. Az önálló kereskedők és kisiparosok rétegéből viszonylag jelentős volt a kiáramlás. A kereskedők gyermekei jobb helyzet felé mozogtak, többen kerültek a szellemi rétegbe, a kisiparosok gyermekei rosszabb helyzetbe kerültek, munkásokká, esetleg parasztokká váltak. A munkásság többsége más osztályokból és rétegekből származott. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy néhány évtizeddel korábban - éppen a késői iparosodás következtében - ez az osztály még viszonylag jelentéktelen létszámú volt, és fokozatosan kívülről kapott utánpótlást, elsősorban a parasztság soraiból. A mezőgazdasági rétegeket inmobilitás jellemezte. Sokkal ke-

^{/1/} Andorka Rudolf--Harcsa István--Kulcsár Rózsa--Matoricz Anna: A társadalmi mobilitás alakulása és összefüggése a társadalom szerkezetével. - MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet, Bp., 1979. Társadalmi struktúrák fejlődése.

vesebben hagyták el ugyanis ezt a réteget, mint amennyihez a mezőgazdaság rejtett túlnépesedésének felszámolásához szükség lett volna.

Bár 1945-től 1949-ig történelmileg csak igen rövid idő telt el, mégis elegendő volt arra, hogy a társadalmi mobilitás nagysága és intenzitása észrevehetően megnöjön. A szellemi réteg erős zártsága csökkent. Különösen jelentős volt, hogy megkezdődött a munkásszármazásuk következetes beáramoltatása. A munkásságon belül - elsősorban a szakképzetlen rétegeknél - megnőtt a parasztszármazásuk aránya, ugyanakkor viszonylag sokan léptek vissza a munkásság soraiból a parasztságba is, mivel a háborús károk következtében elvesztették ipari munkahelyeiket. A mezőgazdaságon belül zajlott le a legerőteljesebb mobilitási folyamat. A mezőgazdasági munkások a földreform következtében dolgozó parasztokká váltak. Összességében megállapítható, hogy az 1949-es népszámlálási adatok már jól tükrözik a magyar társadalom mobilitásában bekövetkezett változást, amely a megelőző négy évben bekövetkezett politikai és gazdasági átrendeződés eredménye.

Az 1962-64-es mobilitási vizsgálat adatainak ismeretében megállapítható, hogy 1949 és 1962 között a magyar

társadalomban döntő változások következtek be. Ezek a következők voltak:

1. Igen sokan hagyták el a parasztságot és más osztályokba, rétegekbe mentek át.
2. Megnőtt a szakképzetlen munkások áramlása a szakképzettség felé.
3. Megnőtt a munkásságból és a parasztságból a szellemi rétegekbe való áramlás sebessége és mértéke.

A más társadalmi osztályokból és rétegekből való beáramlás következtében a 60-as évek elejére Magyarországon egy új értelmiség alakult ki. A munkásságot egyértelműen felfelé emelkedés jellemezte a segédmunkás, betanított munkás, szakmunkás, értelmiségi tendencia irányában. A parasztság volt az időszak nagy mobilitási tartaléka, amely az egész fentebb vázolt folyamatot mozgásban tartotta, mivel ez az osztály adta a mobilitási folyamat továbblépői, felfelé haladói helyére a tartalékot, az utánpótlást.

Az 1973-as mobilitási vizsgálat szerint a társadalmi mobilitás az érintett évtizedben nem növekedett tovább. A parasztsággal, mint további jelentős munkaerőtartalékkal nem lehetett számolni. Ugyanakkor újabb mun-

kaerőtartalékként jelentkeztek a nők, akiknek munkába állása 1962 és 1973 között jelentős pozitív változást mutatott.

- - -

A fejlett szocialista társadalom mobilitása, az átrétegződési folyamatok egészséges szinten tartása két úton valósulhat meg: egyrészt a nemzedékek közötti mobilitás, másrészt a nemzedékeken belüli útján. A társadalom életének bizonyos szakaszaiban az egyik, más szakaszaiban a másik a gyakrabban járt és szükségesebb út. Az 1945 előtti magyar társadalomra jelentéktelen számú kivételtől eltekintve döntően a nemzedékek közötti mobilitás volt jellemző, ugyanakkor ennek mértéke is igen csekély volt.

Az ezt követő, a politikai és gazdasági változásokon alapuló átrétegződési folyamatban a korábbi, évszázados vagy inkább évezredesnek is mondható gyakorlattal ellentétben, a magyar történelemben lényegében először, megkezdődött egy olyan mobilitási folyamat, amelyben jelentős dolgozó tömegek kaptak lehetőséget

az osztályukból vagy rétegükből felfelé való kilépésre életpályájuk közben, esetleg több alkalommal is.

A nemzedéken belüli mobilitás elősegítése döntő jelentőségű, mondhatjuk létfontosságú volt a szocialista társadalom létrehozása, alapjainak lerakása, a szocialista építő munka eredményes folytatása szempontjából. Különösen szükség volt az új értelmiségi réteg létrehozására, s ezt csupán a nemzedékek közötti mobilitásra alapozva semmiként sem lehetett volna megvalósítani. Ezért elkerülhetetlen volt olyan oktatási és képzési formák keresése, amelyek az új értelmiség kialakulását meggyorsítják, azaz a munkásság és parasztság soraiban fellelhető tehetséges szellemi pályára alkalmas és politikailag megbízható kádereket életpályájuk közben hozzásegítik az értelmiségi rétegbe való átlépésre. Mint a korábbiakban kifejtettek bizonyítják, a nemzedéken belüli mobilitás a magyar társadalomban főleg az 1945 és 1973 között volt jellemző, de ezen belül is az utolsó 10 évben már csak a nők körében nőtt, a férfiak körében csökkent. 1973 után pedig a nemzedékeken belüli mobilitás már nem játszik jelentős szerepet, a nemzedékek közötti mobilitás visszafoglalja korábbi domináns helyét.

2. Törekvések az értelmiségi réteg nyitottságának létrehozására és fenntartására

A felszabadulás után az új, demokratikus művelődés-politikának két igen fontos kérdést kellett megoldania rendkívüli sürgősséggel: a nemzetiségi oktatás rendezését és a felnőtt oktatás megszervezését. E két feladat közül az utóbbi kapcsolódik közelebbről vizsgálódásunk témaköréhez.

Már a népi demokrácia megszilárdulásának kezdetén fontos kérdésként kezelte a párt, hogy az értelmiség a munkás-paraszt szövetség céljainak megfelelően végezze munkáját. Ezt a feladatot lényegében két, egymással párhuzamos fronton kellett megoldani. Egyrészt biztosítani kellett a régi értelmiségnek az új társadalom szolgálataiba állítását, másrészt el kellett érni, hogy a munkás-ság és a parasztság soraiból a lehető legrövidebb időn belül új, képzett, a munkaterületén megfelelő ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkező, és egyben osztályharcos szemléletű értelmiség nőjön fel.

A felnőttoktatás alapjait a 11130/1945 sz. miniszterelnöki rendelet rakta le, mely szerint "azoknak a hasznos foglalkozási ágakban dolgozó felnőtt férfiaknak

és nőknek a számára, akik - noha megfelelő tehetségük van - iskolai végzettséget önhibájukon kívül nem szerezhettek, középiskolai és középfokú iskolai tanulmányok folytatását lehetővé kell tenni. Evégett ... a szükségletnek megfelelő számban, rövidebb szorgalmi idővel, különleges tantervvel és óratervvel működő iskolákat /a következőkben: dolgozók iskoláit/ kell létesíteni."/2/ A "középfokú" szó itt természetesen nem pontosan a mai tartalommal értendő; az 1945/46 tanévben a gimnázium 1-8 osztályában, a polgári iskola 1-4 osztályában, a tanítóképzők 1-5 osztályában és az óvónőképző 1-4 osztályában lehetett dolgozók iskoláját nyitni.^{/3/} A VKM rendelete a tanulmányi időt osztályonként legalább 6 hónapban, a heti óraszámot legalább 20 órában szabta meg. A dolgozók iskolájának tanulói különleges kedvezményekben részesültek: fizetett munkaórákkal felmentést kaptak a munkaidő egy része alól, fizetett tanulmányi szabadságban és kedvezőbb munkakörülményekben részesültek. A jelentkezők száma már az első tanévben meghaladta a 4000-et, 1948/49-ben pedig több mint 20 000 volt.

^{/2/} Magyar Közlöny, 1945. 196. sz.

^{/3/} 19100/1946 VKM. sz. r.

A ténylegesen végzettek számáról azonban nem állnak rendelkezésre pontos adatok. A fentiek szerint beinduló dolgozók iskolája azonban nem tudta a szükséges gyorsasággal és hatékonysággal pótolni azt a hiányt, amely az új értelmiség képzésében mutatkozott. A dolgozók iskolája elsősorban az általános iskola vonatkozásában mozgatót meg jelentős tömegeket, így inkább az általános alapműveltség szintjének emelésére volt hivatott. A középfokú műveltség megszerzése a termelő munkától való elszakadás nélkül már jelentősen nagyobb feladatot és terhet jelentett a dolgozók számára. Ezért az alapműveltséggel rendelkező szellemi pályára alkalmas tehetséges munkás- és parasztfiatalok számára lehetőséget kellett biztosítani, hogy képességeiket fejleszthessék, tudásukat gyarapíthassák és saját társadalmuk szolgálatába állíthassák. A középfokú műveltség tömegesebb megszerzésére, egyben az általános iskolai oktatás és a felsőoktatás között keletkező szakadék áthidalására új utakat kellett keresni.

Jelentős fordulatot jelentett a felnőttoktatás szempontjából is 1948, amikor végül eldőlt a hatalomért folytatott politikai harc és a munkáspártok egyesülése megtörtént. Révai József egyértelműen leszögezte: "Biztosítani kell a munkásosztály vezető szerepét nemcsak a gazdasági

életben, a kormányzatban, hanem a kulturában, az ideológiában is."/4/ Ennek érdekében az MDP 1948-as programnyilatkozata kimondta: "Az általános műveltség, a szaktudás, a haladó nemzeti és emberi kultúra kincseit hozzáférhetővé kell tenni a dolgozó nép legszélesebb rétegei számára, megszüntetve a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumát."/5/ Ez az állásfoglalás egyben megszabta a megteendő konkrét politikai intézkedések egyik fő irányát is, miszerint "Lehetővé kell tenni, hogy a dolgozók a termelő munka megszakítása nélkül közép- és főiskolai végzettséghez jussanak."/6/ Nyilvánvaló volt azonban, hogy a mai értelemben vett középfokú végzettség tömeges megszerzése a munkásság és parasztság káderei számára jelentős megterhelést és feladatot jelent, melynek eredményes megoldása nem valósulhat meg a mindennapi munka melletti tanulással. Különösen élesen jelentkezett a kérdés a középfokú /középfokú/ végzettség megszerzésének területén. Járható útnak mutatkozott, hogy a szellemi pályára alkalmas tehetséges munkás és parasztfiatalok a munkaviszony jogi megszakadása nélkül, rövidített és koncentrált tanfolyamokon véggezzék el a középiskolát, mintegy ideiglenesen felcserélve

/4/ Szabad Nép, 1948. szeptember 17.

/5/ Az MKP és az SZDP egyesülési kongresszusának jegyzőkönyve. 352. p. Szikra, 1948.

/6/ Az MKP és az SZDP egyesülési kongresszusának jegyzőkönyve. 352. p. Szikra, 1948.

mindennapi termelő munkájukat egy szokatlanabb, de igen szükséges munkával, a tanulással.

Révai nem bizott a kulturális és művelődési folyamat evolúciós megvalósításában, ezért forradalmi megoldást javasolt és követelt a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumának megszüntetésére, az értelmiségi réteg zárttságának rövid idő alatt való feloldására, a munkásság és a parasztság képviselőinek nemzedéken belüli társadalmi mobilitása erőteljes fokozására, elsősorban az értelmiségi réteg irányában. Ennek következtében és eredményeként jöttek létre a szakérettségis tanfolyamok. Megindításuk szükségességét Révai József így indokolta: "Az általános iskolának a 8. osztályából csak jövőre, 1949-ben mehetnek tovább az új középiskolába a mi gyermekeink. További négy esztendeig tart, míg elérik az egyetem kapuját. De nem várhatunk! Négy vagy öt évig nem maradhat a mai helyzet. Ami a középiskolák és az egyetemek tanulóinak szociális összetételét illeti, ez édeskeveset változott az elmúlt három és fél esztendő alatt." /7/ A VKM szakérettségis tanfolyamokat szervező rendelete 1949 szeptemberében jelent meg. A tanfolyamok időtartama eszerint egy év volt. Azzal a határozott céllal indultak meg, hogy

/7/ Révai József: Élni tudunk a szabadsággal.
627. p. Bp., 1949. Szikra.

előkészítést adjanak a bölcsészeti, pedagógiai főiskolai, műegyetemi, orvosi, közgazdasági és jogi- közigazgatási irányú felsőfokú tanulmányok végzéséhez. A tanfolyamokon a heti óraszám 40 volt, mindenütt igen nagy súlyt kapott a magyar nyelv és irodalom tantárgy /átlagosan heti 8 órában tanították/.

Az ötvenes évek közepétől a magyarországi szocialista rendszer fejlődésében keletkezett társadalmi és gazdasági problémák elvonták a figyelmet a társadalmi mobilitás kérdéseinek vizsgálatától a művelődés és oktatáspolitikai szintjén.

Az 1956-os ellenforradalmat követő időszakban a társadalmi-politikai gazdasági stabilitás biztosítása, mint fő cél elsősorban arra adott lehetőséget, hogy a dolgozók esti középiskolákban tanulhassanak. A 60-as években az esti középiskolákban /ahol a tanítás heti 3 alkalommal folyt/ a tanulók életkor szerinti megoszlása jelentősen megváltozott. Egyre nagyobb számban jelentkeztek, majd többségbe kerültek a huszonévesek. Az esti középiskolát végző fiatalok között azonban alacsony arányban szerepeltek a fizikai dolgozók. Ugyanakkor kialakult az a helyzet, amelyben a szakmunkásképzés bizonyos tekintetben zsákutcának volt tekinthető az iskolarendszer-

ben. A szakmunkásképzőt elvégző fiatalok magasabb végzettséggel rendelkeztek az általános iskolánál, de alacsonyabbal a középiskolánál. E közbülső helyzetből még a legtehetségesebbek is csak ritkán tudtak kilépni, és az esti középiskola megfelelő osztályaiban tanulmányaikat folytatva megszerezni az érettségi bizonyítványt, ami egyben a felsőoktatás felé is utat nyithatott.

Az emelt szintű szakmunkásképzés beindítása enyhítette ugyan a problémát, de további utakat kellett keresni, hogy a szakmunkásréteg legjobbjainak a felsőoktatás felé áramlása nagyobb lehetőséget kapjon.

A szocialista társadalomban élő ember sokoldalú fejlesztésének feladataihoz igazodó permanens képzés és művelődés követelménye az 1970-es években ismét előtérbe helyezte a felnőttoktatást. A közoktatáspolitikai párt és állami határozatok megerősítették a felnőttoktatás szerepét, kiemelve annak jelentőségét oktatási rendszerünkön belül.

"Átgondolt intézkedésrendszerrel fokozatosan növelni kell a munkások súlyát a társadalom mindennapi életében. Tudatosan arra kell törekedni, hogy a munkában kiemelkedő munkás egyszersmind közéleti emberré is váljék. A munkás ma még ritkán jelenik meg a közélet

fórumain az ország, a világ kérdéseiről véleményt nyilvánító emberként ..."/8/

"El kell érni, hogy a munkások képességeit, tanulási szándékait rendszeres időközökben felmérjék és ezt összekapcsolják felnőttekre vonatkozó pályaválasztási, illetve képzési és továbbképzési tanácsadással ..."/9/ A szakmunkásképző iskolát végzett munkások továbbképzése, műveltségük gyarapítása - a fenti párt és állami határozatok, valamint intézkedések eredményeként - a felnőttoktatás súlyponti kérdésévé vált.

Már az 1972-ben hozott, júniusi párthatározat intézkedett, hogy a munka mellett továbbtanulni szándékozó fiatal szakmunkások számára hároméves, szakközépiskolai érettségivel záruló esti- levelező tagozatokat kell szervezni./10/ A kérdés oktatáspolitikai súlya a későbbiekben sem csökkent. "Fontos feladat a felnőttkorú munkások közép- és felsőfokú képzésének, továbbképzésének kiterjesztése és ösztönzése."/11/

/8/ Az MSZMP KB 1974. III. 19-20-i ülése.
Kossuth Könyvkiadó, 1974.

/9/ MSZMP KB irányelvei a munkásosztály társadalmi szerepének fejlesztéséről, helyzetének további javításáról
/Az MSZMP KB 1974. III. 19-20-i ülése./
Kossuth Könyvkiadó, 1974.

/10/ Az MSZMP KB 1972. június 15-i határozata
Az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól. Ifjúsáspolitikai dokumentumok. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1976.

/11/ A munkásosztály társadalmi szerepének és helyzetének további javítására vonatkozó MSZMP KB 1974 márciusi irányelvei. Kossuth Könyvkiadó, 1974.

Az említett határozat szükségesnek tartja "erősíteni azt a folyamatot, amelynek során a munkások tervszerűen vezető funkcióba kerülnek." Ennek következtében fontos feladatok hárulnak oktatási rendszerünkre, mert a fejlett szocialista társadalom építése megköveteli, hogy mind több szakmailag és politikailag egyaránt jól képzett, művelt szakmunkás legyen, hiszen az 1975-90 közötti időszakban várhatóan a természetes cserélődés és az igények fokozódása miatt is jelentős kádermozgás megy végbe.

E társadalmi szükséglet vezette az MSZMP Baranya megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságát ahhoz, hogy a Központi Bizottság egyetértésével, kísérleti jelleggel működő kétéves politikai- és szakközépiskolai modellt hozzon létre.

Ez az iskolatípus a Központi Bizottság határozatainak megfelelően sajátos oktatási formák rendszerében jött létre. Az iskolatípusnak több megjelenési formája volt, ezek közül a legelterjedtebb és leghosszabb életű a SZET lett.

A szakmunkások tizhónapos egyetemi előkészítő tanfolyama /SZET/ 1973-ban kezdte meg működését.

Célja az volt, hogy azoknak a fiatal szakmunkásoknak biztosítsanak utat a felsőfokú képzettség, a diploma meg-

szerzése felé, akik szakmájukban /fizikai munkakörben/ kiemelkedően jól dolgoznak, megfelelő szakmai gyakorlattal rendelkeznek és a társadalmi-politikai munkában is példamutatóak.

A tanfolyamok ideje alatt a hallgatók levelező oktatásban vesznek részt, de a befejező szakaszban körülbelül két hónapig bentlakásos intenzív oktatási forma kötelező. A tanfolyam sikeres elvégzése esetén felvételi vizsga nélkül kerülnek a felsőoktatási intézmények első évfolyamára.

A SZET-es hallgatók mind a tanfolyam, mind a felsőoktatási tanulmányok végzése alatt számos szociális juttatásban, kedvezményben részesülnek, amelyeknek módja és mértéke az 1973-1983 közötti időszakban több változáson ment át. Ezek közül legjelentősebb talán az 1978-as reform. Ettől kezdve a felsőoktatásban eltöltött tanulmányi idő alatt nem a korábbi átlagkeresetüket, hanem meghatározott összegű /2000 Ft/ alapösztöndíjat kapnak, másrészt a SZET-esek együtt felvételiznek a középiskolát végzettekkel, azonos elbírálás szerint.

A SZET tanfolyamok 1973-ban évi 200 fővel indultak, majd a létszám a szakterületek bővülésével évi 400-500-ra emelkedett. 1978-tól azonban a felvételi követelmények nö-

vekedése és az anyagi támogatás csökkenése miatt visszaesés tapasztalható.

A SZET intézményének fennállása óta 6 500-an jelentkeztek erre az oktatási formára, ezek közül 4 400 kezdte el a tanfolyamot. Közülük 2 200 jutott be a felsőoktatási intézmények kapuin, s 1982-ig 550-en egyetemi vagy főiskolai diplomát.

Ugyanakkor azonban nem feledkezhettünk meg arról, hogy nem a SZET volt az egyetlen oktatási forma, amely a munkás-ság, közelebbről a szakmunkások nemzedékén belüli társadalmi mobilitását volt hivatott biztosítani.

Ilyen céllal indultak a csepeli üzemi káderképző iskolák, a szakmunkások hároméves szakközépiskolája, a politikai és szakmai funkcióban dolgozó munkások különböző alapozó és továbbképző tanfolyamai, valamint a székesfehérvári és pécsi politikai és szakközépiskolák.

Ezeknek a képzési formáknak a tapasztalatai nagy mértékben hozzájárultak a SZET rendszerének továbbfejlesztéséhez, tökéletesítéséhez és létezése szükségességének bizonyításához.

A továbbiakban megkíséreljük összefoglalni azokat a tapasztalatokat, amelyek a pécsi két éves politikai és szakközépiskola szervezeti és működési rendszerével, az

alkalmazott oktatásmódszertannal és nevelési eredményeivel kapcsolatosak, valamint a végzett hallgatók életútját, mintegy öt év távlatából elemezve megítélni, milyen mértékben hatott az iskola a végzettek társadalmi mobilitásának alakulására.

Az általunk vizsgált modell lényege az, hogy vezetői adottságokkal rendelkező szakmunkások számára két év alatt általános műveltséget biztosító szakközépiskolai érettségit, valamint egyéves pártiskolai - politikai - képzettséget adjon.

A kísérleti forma kialakítását számos vita előzte meg, mint például az a kétség, hogy nem jelenti-e a szakérettségi rendszerének felujítását. E kérdés eldöntésében részben politikai, részben oktatásrendszeri megfontolások jutottak érvényre. Ma a munkások köréből a vezetővé válás folyamata más jegyeket hordoz magán, mint a proletárdiktatura kivívása utáni időszakban. Azóta megváltoztak a feltételek, a követelmények és a lehetőségek is.

A jelenlegi politikai és szociális viszonyok nem teszik indokolttá - a proletárdiktatura indulásának és a szocializmus alapjai megszilárdításának időszakához hasonlóan hogy közvetlenül a termelőmunkából tömegesen kerüljenek munkások a vezetésbe. Akkor ezt az objektív történelmi helyzet igényelte.

A felszabadulás óta eltelt három évtized alatt a politikai helyzet teljesen megváltozott. Ezért ma már elsősorban nem a szociális helyzet és nemcsak a politikai alkalmasság, hanem a képzettség, rátermettség dönt a vezető- tisztségek betöltésénél.

A fizikai dolgozók köréből is olyanok léphetnek elő vezetővé, akik megszerezték az adott beosztáshoz szükséges alapvető ismereteket, és akik megfelelnek a káderpolitika hármaskövetelményének.

Tehát, amikor politikailag indokoljuk az arra alkalmas tehetséges munkások vezetésbe való bevonását, ezzel együtt keresni kell a vezetői posztokra alkalmassá tételük eszközeit és módszereit.

Ahhoz, hogy a fizikai dolgozók közül a vezetésre alkalmasak kisebb, vagy nagyobb vezetői beosztásokra alkalmasakká váljanak, a korábbiaknál sokkal jobbak a feltételek. A mai ifjúmunkás generáció általános és politikai műveltsége, szakmai tudása jóval magasabb; az iskolára való felvétel egyik feltétele a szakmunkás-képzettség. Számukra a tanulás, tudás megszerzésének körülményei - az 1950-es, sőt az 1960-as évekhez képest is jobbak. Tehát, ha ennek a káderpolitikai célkitűzésnek társadalmi értelme és politikai súlya felismert, ak-

kor a képzési, nevelési formák a gyakorlati módszerek kimunkálásán és következetes megvalósításán van a hangsúly.

Vitatott volt, hogy elsajátítható-e két év alatt a szakközépiskola és az egyéves pártiskola anyaga. Ezzel kapcsolatban az a vélemény alakult ki, hogy a tananyag elsajátítása lehetséges, mert megfelelő előképzettségű és válogatású hallgatók tanulnak egész napon át. Másrészt az iskola sajátos jellege maximális koncentrációt biztosít az egyes tantárgyak között; továbbá a közismereti és politikai tantárgycsoportok között. Ez lehetővé teszi a felesleges átfedések kiküszöbölését és ezáltal racionális tananyagcsökkentés válik lehetővé.

Problémaként merültek fel olyan kérdések, mint:

- az oktatás ezen formájának költségessége;
- megoldható-e a tanulók megfelelő kiválasztása;
- nem okoz-e törést a hallgatóknál, hogy a terhelésből közvetlenül intenzív tanulásra kell áttérni;
- az adott üzemben dolgozók hogyan fogadják egy munkatársuk kiemelését, majd két év utáni visszavételét, és középvezető munkakörbe való átlitását;

- a kiemelt dolgozók családjai hogyan fogadják a tanulással járó áldozatvállalást;
- megoldja-e az iskola azt a feladatát, hogy jól képzett középvezetőket adjon a termelésnek, megállják-e majd helyüket a hallgatók, stb.

A felvetett kérdések egy részére az oktatás során, illetve az iskola befejezésekor, másik részére azonban csak hosszabb idő múltán, esetünkben öt éves életút vizsgálata során kaptunk választ.

II. fejezet

Szakmunkások kétéves politikai szakközépiskolája

1. Az iskola létrehozása, célja, elhelyezése az oktatási rendszerben, tanulói összetétel

A központi irányelvek helyi realizálása érdekében a Központi Bizottság tudományos-, közoktatási- és kulturális osztályának támogatásával az MSZMP Baranya megyei Bizottság Végrehajtó Bizottsága 1973 május 2-i ülésének értékelése alapján került sor a kétéves politikai és szakközépiskola létrehozására Pécsen.^{/12/} Az iskola célja: szervezetten és megfelelő színvonalon biztosítsa a következő években megüresedő középvezetői posztok betöltéséhez a kádertartalékok egy részét az arra legalkalmasabb fizikai munkások köréből.

A kísérleti képzés kettős feladatot oldott meg:

- szakközépiskolai érettségit biztosított és
- középfokú politikai képzettséget adott.

A kétféle, ám egymástól elválaszthatatlan, egyide-

^{/12/} "Intézkedési terv". Az MSZMP Baranya megyei Bizottság Végrehajtó Bizottsága 1973 május 2-i ülése alapján.
MSZMP Baranya megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága irattára.

jü és azonos célt szolgáló feladatnak felelt meg a politikai- és szakközépiskola, amely a vezetési képesség fejlesztésének munkásosztályon belüli feladatát is kívánta segíteni.

Az iskola a szakmunkások hároméves szakközépiskolájának típusába tartozik, ezért a pécsi Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola kihelyezett tagozataként kapcsolódott az állami oktatáshoz. Helyileg az MSZMP Bácskányi megyei Oktatási Igazgatóságán működött, melyet az ideiglenes jelleg és a káderpolitikai célok tették szükségessé.

Ha ezt a pártiskolai képzéshez való kapcsolódás szempontjából vizsgáljuk, feltétlenül pozitívnak és a hallgatókra nézve motiválónak kell megítélni. Nem volt előnyös viszont a közismereti tárgyak /különösen a fizika, kémia/ szemszögéből, hiszen nem álltak rendelkezésre szaktantermek, szertárak. /Ennek hiányát az Oktatási Igazgatóság kísérleti eszközök vásárlásával igyekezett pótolni./

A szakmunkások kétéves politikai és szakközépiskolájának speciális jellege abban nyilvánult meg, hogy a hároméves tananyagot két év alatt sajátították el, és tettek érettségit, továbbá ez idő alatt egyéves pártis-

kolai képzést is kaptak, ezáltal a szakirányú képzés politikai jellegűvé vált./13/

Az iskola jellege speciális azért is, mert eltért a hagyományos felnőttoktatási formáktól. Ez abban mutatkozott meg, hogy a tanulók egyéni, családi körülményeit mérlegelve döntött úgy a megyei párt Végrehajtó Bizottsága, hogy az iskola egésznapos, bentlakásos legyen, ahol órarendes keretben napi nyolc órát tanulnak./14/ Ehhez az üzemek, vállalatok mindenkit teljes fizetéssel függetlenítettek az iskola idejére. Ez a döntés fontos feltétel volt ahhoz, hogy a többségében fiatalok nyugodt körülmények között tanulhassanak.

Az iskola működése és szervezeti sémája

Egyéves előkészítés után az MSZMP Baranya megyei Oktatási Igazgatóság az Oktatási Minisztérium, a megyei és Pécs városi Tanács művelődésügyi szerveinek közös munkája révén 1974 szeptemberében megkezdte működését az iskola.

Tekintettel arra, hogy a szakmunkások szakközépiskolájának képzési ideje három év, kísérleti iskolánkban a rendelkezésre álló két év tanulmányi idő - az Oktatá-

/13/ Az MSZMP Baranya megyei Bizottság 1973 május 2-i határozata.
MSZMP Baranya megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága irattára.

/14/ Előterjesztés az MSZMP Baranya megyei Bizottság 1973 május 2-i határozatának végrehajtásával kapcsolatosan 1974 január 8-án.
MSZMP Baranya megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága irattára.

si Minisztérium rendelkezése alapján^{/15/} - három szakaszra tagolódtott.

Az első szakasz:

1974 szeptemberétől 1975 március végéig tartott. Ez idő alatt a tanulók elvégezték a szakközépiskola I. évfolyamát /magyart, történelmet, matematikát, fizikát, kémiát és gazdaságföldrajzot/ és a politikai tantárgyak közül a filozófiát tanulták.

A második szakasz:

1975 áprilisától december végéig tartott /július és augusztus havi szünettel/. A szakközépiskola II. évfolyamának tananyagával együtt politikai- és vállalati gazdaságtant, államigazgatási- és üzemjogi alapismereteket, valamint munkásmozgalom-történetet tanítottak.

A harmadik szakasz:

1976 januártól május közepéig tartott. A szakközépiskola III. évének anyagával párhuzamosan munkásmozgalom-történet, pártépítés- és vezetési ismeretek oktatása szerepel.

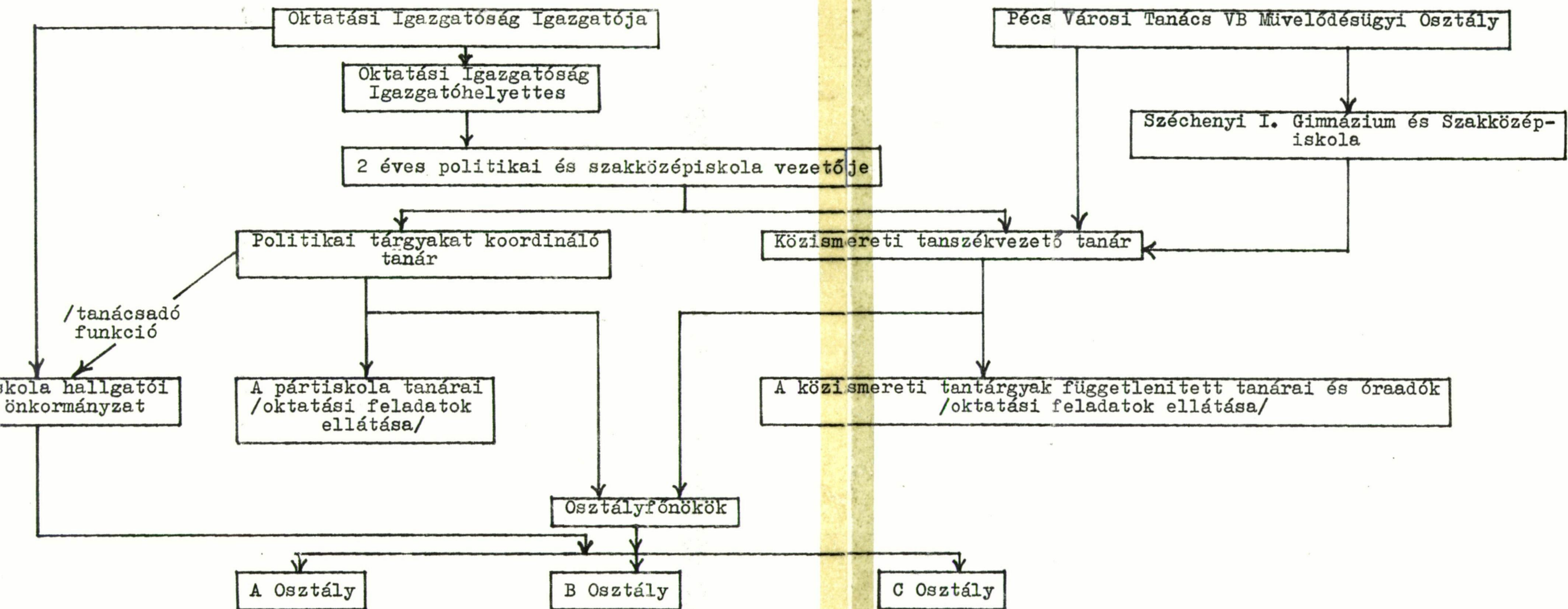
^{/15/} Oktatási Minisztérium 30871/1974 számú 1974. július 26-án kiadott rendelkezése.
MSZMP Baranya megyei Bizottság Oktatási Igazgatóság irattára.

Az érettségi vizsga anyaga teljesen megfelelt a szakközépiskolai érettségi vizsga követelményeinek, azzal a kivétellel, hogy a kötelezően választható tantárgyak között szerepeltek: a politikai gazdaságtan, történelem- és munkásmozgalom története tantárgyak.

Az iskola eredményes működése érdekében szükség volt az Oktatási Igazgatóságon az irányítást, koordinációt biztosító - speciális - szervezeti konstrukció megalkotására is. Enélkül sem az iskola indítása, sem kombinált jellegének eredményes, folyamatos, zökkenőmentes működése nem lett volna biztosított.

Az iskola szervezeti modellje a következő módon vázolható fel:

AZ ISKOLA SZERVEZETI MODELJE

Bár a szervezeti modell meglehetősen bonyolult, működésének sikeressége folyamat-szinten lényegében főként három szervtől függött, melyek a következő munkamegosztás szerint működtek:

1. Az iskola diák önkormányzatának feladata volt a

tanulmányi munka segítése,
részvétel a nevelőmunkában,
az iskolai ünnepélyek, rendezvények,
színház- mozilátogatások, a szabadi-
dő, valamint a sport- és kollégiumi
élet megszervezése.

2. A kétéves politikai és szakközépiskola vezetője
szervezte

az évnyitókat, évzárókat,
a politikai és közismereti oktató- és
nevelőmunka koordinációját,
a nevelési feladatok végzését,
az osztályfőnöki munka és az osztály-
főnöki órák irányítását, végül
a beiskolázókkal való kapcsolattartást.

3. A közismereti tanszékvezető

tartotta a kapcsolatot a Baranya megyei
és Pécs városi művelődésügyi osztályok-
kal,

biztosította, hogy a bázisiskolával
/Széchenyi Gimnázium és Szakközép-
iskola/ legyen meg a szükséges együtt-
működés,
és irányította a megfelelő közismere-
ti tanári munkát,
a tankönyvellátást, a szertár-fejlesztést,
az órarend-készítést.

A létrehozott szervezet működése a kezdeti időben nem volt problémamentes. Néhány hónap kellett ahhoz, hogy a hatáskörök mindenkiben tudatosodjanak, hogy a politikai- és közismereti tanszékek együttműködése zökkenőmentes legyen. Sokat segített ebben, hogy az iskola első felében elég gyakran /szinte havonta/ került sor az oktatómunka és nevelőmunka tapasztalatainak és feladatainak - sokszor a legapróbb részletekre és a sajátos körülményekre kiterjedő - számbavételére.

Végző soron az iskola folyamatos irányítása céljából létrehozott szervezeti forma - kisebb finomításokkal - alapvetően alkalmasnak bizonyult arra, hogy a szervezeti és személyi megoldásokat biztosítsa:

- a tanácsok művelődésügyi osztályaival a megfelelő együttműködést, továbbá, hogy a hároméves szakkö-

zépiskolai képzés jogilag jól illeszkedjék a kijelölt állami gimnázium és szakközépiskolához;

- azzal, hogy 64 fővel és három osztállyal indult meg a képzés, biztosítani lehetett a magyar nyelv- és irodalom, a matematika és fizika oktatásához /a művelődésügyi osztályok által/ "függetlenített" tanárokat, ami elengedhetetlen feltételt jelentett az intenzív oktató- és nevelőmunkához;
- a két függetlenített közismereti és egy pártiskolai tanár személye révén és az ideálisnak tekinthető 21-22 fős osztálylétszám alapján megteremtődtek az időigényes és felelősségteljes osztályfőnöki munka feltételei;
- a létrehozott szervezeti formák alapjaiban biztosították, hogy a kétéves speciális kádereképző iskola szervesen beilleszkedjék az Igazgatóság pártiskolai tagozatába.

* * * *

A kísérleti iskola tanulóinak kiválasztása a követ-

kező szempontok figyelembevételével történt:

1. 25-32 év közöttiek legyenek;
2. legalább 8-10 éve dolgozzanak jelenlegi munkahelyükön;
3. kiemelkedő, tehetséges szakmunkások;
4. megfelelő adottságokkal, jó képességekkel rendelkezzenek;
5. társadalmi-, mozgalmi munkában járatosak, politikailag megbízhatóak;
6. emberi- erkölcsi magatartásuk alapján is elismert dolgozók;
7. és akik helyileg már szerepeltek /valamilyen középvezetői munkakörre/ kádertartalékként.

A jelzett szempontok a megyei VB előzetes állásfoglalása alapján kerültek megfogalmazásra. /16/

A megyei pártbizottság illetékes osztályai és az Oktatási Igazgatóság különös gonddal és az általánostól eltérő módszerekkel végezte a beiskolázást.

A rendelkezésre álló háromhónapos helyi káderkiválasztó munkát követően az Oktatási Igazgatóságon "felvételi bizottság"-ok beszélgettek el a javasoltakkal.

/16/ Az MSZMP Baranya megyei Végrehajtó Bizottsága 1974. januári állásfoglalása a kétéves politikai és szakközépiskolára való beiskolázással kapcsolatosan. MSZMP Baranya megyei Bizottság Oktatási Igazgatóság irattára.

A tanulók különböző ipari üzemek, vállalatok és szövetkezetek olyan fizikai dolgozóiból kerültek ki, akik már legalább 8-10 évet töltöttek el munkahelyükön; szakmai munkájuk, képességeik és emberi- politikai magatartásuk alapján helyileg különböző gazdasági és társadalmi funkciókba kádertartalékként már korábban is számba jöttek.

A 64 beiskolázott átlagos életkora 28-29 év volt, közülük 18 munkásnő. Többségük házas és családos, akiknek szülei is nagyrészt munkások voltak.

2. A szaktárgyak rendszere

A kétéves politikai és szakközépiskolán a tanítás 1974 szeptemberében kezdődött meg. A közismereti tárgyak oktatása a dolgozók hároméves szakközépiskolája számára készült tanterv és utasítások alapján történt. A politikai tárgyak kiválasztásánál az egyéves pártiskolai képzést vették alapul.

A kísérleti iskola szaktárgyai ezek alapján a következő rendszer szerint tevődtek össze: /táblázat/.

	I. tanulmányi év 1974 szept.— 1975 márc.	II. tanulmányi év 1975 ápr. — 1975 dec.	III. tanulmányi év 1976 jan.— 1976 jún.
Magyar nyelv és irodalom	5	5	5
Történelem és munkásmozgalom tört.	4	4	4
Matematika	5	5	5
Fizika	4	4	4
Kémia	3	—	—
Gazdaságföldrajz	2	—	—
Filozófia	7	—	—
Testnevelés	2	2	2
Osztályfőnöki	1	1	1
Politikai gazd.	—	7	—
Vezetéselmélet	—	—	4
Pártépités	—	—	4
Közgazd. és állampolg. ism.	—	—	4

2./a. A közismereti tárgyak rendszere

A magyar nyelv és irodalmat mindhárom tanulmányi évben heti 5 órában tanulták a hallgatók. A tantárgy feladata a szakközépiskolai irodalom és nyelvi ismeretanyag elsajáttatása volt. A tananyag tervezet - a koncentráció lehetőségét felhasználva igyekezett kikiktatni a hagyományos középiskolai típusokban minduntalan jelentkező átfedéseket. A tananyagot előkészítő szaktanárok ezért olyan rendszert választottak, hogy az első évfolyamban elméleti ismeretek feldolgozását irányozták elő, tehát történeti jellegű ismeretanyagot nem. Mire a II. évfolyamban a magyar irodalomtörténeti anyag tanítására került sor, a történelmi ismeretek már előtte jártak az irodalomtörténetinek. Az irodalomelméleti ismeretek kialakítását a teljes világirodalmi anyag szemelvényrendszerének tanításával kapcsolták össze, ennek megfelelően néhány helyen eltértek a tanterv és módszertani útmutató által előírt szemelvényektől, a tipikusabb, tisztább példák érdekében.

Sor került tananyagcsökkentésre is. Tankönyv a dolgozók szakközépiskolája számára készült Magyar nyelv- és irodalom I., II., III. kötet, valamint szö-

vegyűjtemények, szemelvények.

A történelem és munkásmozgalom heti óraszám 4 volt a teljes tanulmányi idő alatt. A tantárgy feladata volt a szakközépiskola történelmi tananyagának a munkásmozgalom történetével párhuzamos elsajátítása, és korszerű történelemszemlélet kialakítása. A történelemnek a munkásmozgalommal együtt megvalósított tanítása tervszerűen segített tudatosítani azokat a tartalmi elemeket, amelyek a tanulók világnézetét a marxizmus-leninizmus eszmeiségének megfelelően tovább formáltak. Tananyagként a dolgozók szakközépiskolájának racionálisan rövidített tankönyve, valamint a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem hároméves általános tagozatának munkásmozgalmi tankönyve /I. és II. rész/ szerepelt.

Mellékelve: a történelem-munkásmozgalom történet II. évfolyam II. félévéhez készült tanmenete /3. sz. melléklet/.

A matematikát heti 5 órában, szintén három tanévben át tanítottuk. A tantárgy oktatásának célja a kísérleti iskolában az volt, hogy a tanulók a tanterv és módszertani útmutató által előírt követelményszintnek megfelelően sajátítsák el a törzsanyagot. Az okta-

tás azonban nem szűkülhetett csupán a törzsanyagra, mert az osztályok heterogén összetételére figyelemmel kellett lenni, továbbá a felsőoktatási intézményekben való továbbtanulás igényét is ki kellett elégíteni.

A tantervi anyag feldolgozását az általános iskolai ismeretek ismétlésével kezdtük. Ennek célja kettős volt. Egyrészt a különböző felkészültségű tanulók közös szintre hozása, másrészt szakmai, gyakorlati jellegű feladatok megoldásával felkelteni a tanulók érdeklődését, figyelmét; biztosítani az órákon való aktív részvételt.

A munka megtervezésénél figyelembe vettük a többi tantárgy által szabott követelményeket, feladatokat, igényeket, de még így is a fizikához szükséges matematikai ismeretek megalapozása miatt a tanmenetünket módosítani kellett. Célszerűnek láttuk a szögfüggvények bevezetése előtt tanítani a függvényeket és elsőfokú egyismeretlenes egyenleteket, valamint a vektorokat, bár a tanterv és módszertani útmutató más sorrendet ír elő. Tankönyvként a dolgozók szakközépiskolája számára készült Matematika I - V. köteteket használtuk.

A fizika a negyedik olyan tárgy, melyet mindvégig tanultak a hallgatók. Heti óraszám 4 volt. A tantárgy feladatát abban határoztuk meg, hogy nyújtson olyan természettudományos ismereteket, amelyek hozzájárulnak a dialektikus materialista szemléletmód, gondolkodás kialakulásához és tudományos alátámasztásához. A fentiek mellett kiemelkedő szerepet kapott ismeretek alkalmazására való készség fejlesztése, az elméleti ismeretek és a termelőmunka kapcsolatának tapasztalatra épülő tudatosítása és az önművelésre való ösztönzés.

Kezdekor problémát okozott, hogy a fizika oktatása a matematikával egy időben indult. Mivel a fizika több olyan ismeretet igényelt, melyek meghaladták matematikai ismereteiket, így koncentrációjuk nem volt problémamentes.

A szakközépiskolai tananyag jó szervezéssel, lényegkiemeléssel az adott óraszámban elvégezhető volt. Főleg azért, mert a fizika oktatásához a dolgozók szakközépiskolájának fizika tankönyveit alkalmaztuk.

Kémiát az első évfolyamon tanítottunk, heti három órában. A tantárgy feladata volt a modern anyagszerkezet törvényszerűségeit megismertetni a hallgatókkal, és csak

annyi lexikális ismeretet nyújtani, ami elégséges az általános törvényszerűségek reprezentálásához. Az összeállított szakdidaktikai sorrend olyan gondolati tevékenység egymásutánjának alkalmazását követelte a hallgatóktól, hogy felismerjék az ok-okozati összefüggéseket, képesek legyenek ítéletek megalkotására és eljussanak a helyes következtetésekhez.

Hivatott volt ez a közismereti tárgy a mai értelemben használt általános műveltség kiterjesztésére, gyarapítására. Szolgált a filozófiát, a természettudományos gondolkodásmód fejlesztését. A dialektikus materialista világszemlélet alakítása érdekében feltárta a kémiai folyamatok irányíthatóságát, komplex voltát, megláttatta a társadalom, a termelés és a tudományos megismerés fejlődés közötti kölcsönös kapcsolatokat.

Tankönyvként a 12137 számú szakközépiskolai tankönyvet alkalmaztuk.

A testnevelésre három éven át folyamatosan heti két órát terveztünk. A tárgy számára külön tanterv nem készült. A heti kétórás testedzés órarend szerinti beiktatása azért vált szükségessé, mert a napi nyolc órás iskolai elfoglaltság szellemileg igen leterhelő volt, mozgásra pedig kevés szabadidő maradt.

A tanulmányi idő teljes ideje alatt a hallgatóknak heti egy osztályfőnöki órája is volt. Oktatás és nevelés vonatkozásában két évre előre világosan és egyértelműen körülhatárolt volt a cél és feladatrendszer. Ebből az osztályfőnöki munkára vonatkozó rész konkrét érvényre juttatása - éppen a kísérleti jelleg miatt - rugalmas tervezést igényelt. Ezért a kétéves politikai és szak-középiskolában - eltérően több más felnőttoktatási formagyakorlatától - nem állt rendelkezésre az osztályfőnöki munkát részletesen meghatározó tematika. Csak rövid távra - 2-3 hétre - terveztük meg feladatainkat.

Az osztályfőnöki órák keretében kapott helyet a különböző vetélkedők, politikai ünnepségek szervezése, kulturprogramok szervezésének előkészítése, valamint a hallgatókat érdeklő témák megbeszélése, személyiségük és tanulmányi eredményeik fejlődésének értékelése /havonként/.

Kiemelt feladatként kezeltük a kommunista közösségek vizsgálatát. Ez azért volt rendkívül fontos, mert a hallgatók - munkahelyükre visszakerülve - kisebb-nagyobb csoportok vezetői lettek, tehát lényeges, hogy ismerjék a közösségek kialakításának, összetételének, vezetésének stb. pedagógiai, pszichológiai problémáit.

2./b. Az ideológiai tárgyak rendszere

A filozófiát az első évfolyamon oktattuk, magas óraszámmal, heti 7 órában. A tantárgy feladata volt, hogy megalapozza a tanulóknak a politikai, világnézeti és ideológiai témák megértéséhez szükséges minimális alapfogalmakat és összefüggéseket. Politikai-társadalmi szemléleti módot alakítson ki, fejlessze a vitakészséget. Bemutassa, hogy a világnézeti meggyőződés miért szükséges az emberek életében és tevékenységében. S végül a közismereti tantárgyakkal való egyeztetési lehetőségek felhasználásával /pl. történelem, kémia, fizika/ segítse a hallgatók általános tanulási készségeinek kialakítását is.

A kétéves politikai és szakközépiskola hallgatói számára előzetesen és speciálisan elkészített tananyagtervezet négy nagy témakör feldolgozását és elsajátíttatását írta elő úgy, hogy a célokat is megjelölte. Így az első témakörben, a marxista-leninista világnézet alapvonásai kapcsán tisztázni kellett bizonyos alapfogalmakat és összefüggéseket, meg kellett alapozni egy viszonylag magasabb szintű - politikai-társadalmi szemléletmódot, egyfajta vitakészséget, érzékeltetni kellett a vitában kiérlelt világnézeti meggyőződés szükségességét, és segíteni kellett a hallgatókat önálló és csoportos tanulási készségeik kia-

lakításában és tökéletesítésében. A második témakör, a marxista társadalomfelfogás esetében fő követelménynek a marxista társadalomszemléleti gondolkodásmód továbbfejlesztését tekintettük. A szocializmus politikai élete témakörrel összefüggésben meg kellett tanítani a szocializmus politikai életfolyamatainak alapvető tendenciáit, bizonyítani a munkásosztály sajátos társadalmi helyét és szerepét, bemutatni rendszerünk humanista, demokratikus tartalmát. A negyedik témakör, a szocializmus ideológiai és kulturális élete problémaegyüttes alapján elérendő cél így fogalmazódott: a társadalmi tudat lényegének, a lét és tudat viszonyának megismertetése, a szocialista közgondolkodás és magatartás követelményeinek, az ideológiai osztályharc mai feladatainak és módszereinek tudatosítása.

Tankönyv a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem általános tagozatának jegyzete volt.

A gazdasági földrajzot az első évfolyamon tanítottuk, heti két órában. A tantárgy feladata az volt, hogy a tanulók szerezzenek korszerű földrajzi áttekintést a világ gazdasági és politikai helyzetéről, fejlődési irányáról, továbbá feladatát képezte a politikai gazdaságtan és a mun-

kásmozgalom története c. tantárgyak földrajzi megalapozása, egyben a társadalmi hatótényezők vizsgálatával történelmi materialista világnézetre nevelni.

Ennek érdekében a gazdasági földrajz ágazati keretekben ismertette a világ gazdasági életének - iparának, mezőgazdaságának, közlekedésének, kereskedelmének - a társadalmi és természeti feltételeitől függő, sajátosan jellemző vonásait, területi megoszlását és kapcsolatait a főbb tőkés- és szocialista országok /köztük kölcsönösen hazánk/ viszonylatában. A tanulóknak kialakult a gazdaságföldrajzi térképek olvasásának és használatának, a termelési adatok értékelésének és grafikus ábrázolásának jártassága.

A szaktanári vélemény szerint nehézséget okozott, hogy a tankönyv szövege elavult, rendszertelen volt /a dolgozók szakközépiskolái számára előírt 1973 évi kiadású tankönyv/. Így a szaktanárnak táblai vázlatokkal kellett megoldani számos fejezet érthetőbbé és világosabbá tételét. A tankönyvet szervesen egészítette ki M. Fleszar: A világ gazdaságföldrajza /Kossuth K. 1974/.

A politikai gazdaságtannal a másodéven foglalkoztak a hallgatók magas, heti 7 órás óraszámban. A tantárgy oktatásával a marxista-leninista világnézet tudományos meg-

alapozása mellett az volt a cél, hogy a tanulóknak kialakuljon az a közgazdasági szemlélet, amelyet ma már a gazdasági, vagy politikai téren középvezetői funkciót betöltők nem nélkülözhetnek. Az iskolavezetés arra törekedett, hogy e tananyag elsajátításakor az elméleti ismereteknek a gyakorlatban történő alkalmazása különös figyelmet kapjon, hogy megkönnyítse ezáltal a tanulók számára a végzés után a szocialista gazdaság gyakorlatában való eligazodást.

A politikai gazdaságtant nagy óraszámokban tanították, és miután e tárgy oktatására a második tanulmányi évben került sor, különösen jó lehetőség nyílt a szaktárgyi koncentráció megvalósítására a történelemmel, gazdasági földrajzzal és matematikával.

A tanulók a közgazdasági és kereskedelmi szakközépiskolák, valamint a közgazdasági technikumok számára készült tankönyvet /harmadik kiadás/ és a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem általános /három éves/ tagozatának tankönyveit használták.

A vezetéselmélet tantárgy harmadéven lépett be, óraszámja heti 4 volt. Oktatásának célja az volt, hogy a hallgatók szerezzenek korszerű ismereteket a szervezési és vezetési ismeretek keretében a szocialista társadalom

építésének intenzív korszakában úgy, hogy annak történetével, technikájával, módszereivel alaposan megismerkednek.

Ismerjék meg a termelési folyamatot, az üzemi munkafolyamatok anyagi és technológiai vonatkozásainak megteremtésében, irányításában, szervezésében és ellenőrzésében alkalmazott módszereket és eszközöket.

Szerezzenek jártasságot a politikai vezetés elméleti alapjaiból, a vezetés módszereiből.

A tantárgy keretében az általános szervezéselméleti, szervezéstechnikai, általános vezetéselméleti, vezetéstechnikai, vezetésszociológiai és pszichológiai alapfogalmakat ismerték meg a tanulók. A tantárgy a "Pártépítés" tantárggyal szoros tárgyi koncentrációt tartott. Figyelembe vette a "Közgazdasági és állampolgári ismeretek" tantárgy tananyagát, megteremtette ezek egymásraépülését és nagymértékben hozzájárult a szocialista társadalmi-gazdasági gyakorlatra való felkészüléshez. Bemutatta a vezetés humán vonatkozásait is. Eszközeivel tisztázta a társadalmi munkamegosztás keretében a vezető és a vezetettek lenini alapelvekre épülő szocialista gyakorlatát.

A pártépítés tantárgy szintén harmadévben szerepelt, heti 4 órában. Az oktatás kiscsoportos intenzív módszerrel

történt. Feladata volt bemutatni az MSZMP helyét, vezető szerepét, a párt ideológiai és propagandamunkáját, agitációs tevékenységét, ifjúságpolitikáját, a káder- és személyzeti munka pártirányításának sajátosságait, a párt fegyelmi munkáját.

A tanítás során erősen érződött a hallgatók tantárggyal való azonosulása, amely eredményes munkát tett lehetővé. Mivel a tanulók nagy többsége már párttagként került az iskolába, így jól tudtuk hasznosítani előismereteiket az egyes témákban.

A közgazdasági és állampolgári ismereteket ugyan- csak a harmadikosok tanulták, heti 4 órában. A tantárgy feladata az volt, hogy megismertesse a tanulókkal a marxizmus közgazdaságtudomány lényegét, sajátosságait, alkalmazását a szocializmus építésének jelenlegi szakaszában.

Ismerjék meg az iparvállalatok gazdálkodásának fő feladatait. Szerezzenek megfelelő jártasságot a vállalati tevékenység elemzéséhez. A tanulók ehhez a tárgy keretén belül alapvető statisztikai ismereteket kaptak, mint: sorok, táblák, viszonyszámok, középérték, szóródás-számítás, standardizálás, index számítás.

A tantárgy hozzájárult, hogy a tanulók megismerték a

szocialista vállalatok termelési folyamatát, a vállalat, vagy üzem ágazati rendszerét, irányítási rendszerét. Tartalmazta: a vállalatok helyét és szerepét a gazdaságpolitikai célok megvalósításában, a vállalati gazdálkodás legfontosabb kérdéseit, a hatékonyság növelésének vállalati lehetőségeit és módszereit, a szocialista munkaverseny jelenlegi helyzetét és fejlesztésének lehetőségeit, feladatait, eszközeit és módszereit.

A "Közgazdasági és állampolgári ismeretek" tantárgy és a szocializmus politikai gazdaságtana, valamint a vezetési és szervezési ismeretek tantárgyak között szoros tárgyi koncentráció valósult meg.

III. fejezet

A kétéves politikai és szakközépiskola oktató és nevelő munkájának tapasztalatai

1. A közismereti tárgyak oktatásának néhány módszertani kérdése

Az iskola megindulásakor tudatában voltunk annak, hogy a tantervi anyag két év alatt való elvégzése tanulóktól és tanároktól egyaránt fesztett munkát igényel, hiszen a felnőttoktatás olyan sajátos problémáival kellett számolni, mint életkori, pszichológiai és szociológiai tényezők csoportja.

Az életkori, pszichológiai jellemzők kifejlődését és érvényesülését a tanulók előképzettségének tényleges színvonala és a társadalmi háttér, ennek szerkezete és a tanulók pozíciója ebben a szerkezetben, a közvetlen társadalmi környezetükben élő elvárások és a hatásukra kifejlődő motivumok stb. jelentősen befolyásolják.^{17/} Mindez a tanároktól olyan komplex és hatékony módszerek alkalmazását igényli, mely a tanulók célratörő munkájá-

¹⁷Csoma Gyula: A nevelés alapkérdései a dolgozók iskolájában. Iskolarendszer és felnőttnevelés. Felnőttnevelési közlemények. Tankönyvkiadó, Bp. 1977. 9. p.

val, állandóan fejlődő tanulási módszereikkel párosulva, az oktatás és nevelés eredményeiben jelentkezik majd. Olyan módszereket és eljárásokat kellett alkalmazni, melyek az oktatás egész folyamatában biztosítják a tanulók aktivitását, kifejlesztik önállóságukat, problémamegoldó gondolkodásukat, s megszerzik azt a képességet, hogy ismereteiket a gyakorlati feladataik megoldásában hasznosítani tudják.

Az előttünk álló feladatok nagyságát növelte az is, hogy ilyen típusú iskolában való tanítási tapasztalatokkal nem rendelkezünk.

Tapasztalatok összegyűjtésének módja: a tervszerű és rendszeres megfigyelés és önmegfigyelés, az időközben végzett eredményvizsgálatok /témazárók, cikluszárók/ a tanulókkal való egyéni és csoportos beszélgetések, a vezetők rendszeres óralátogatásai, valamint a tantestületi értekezletek.

A fentiekből kitűnik, a módszerek komplex alkalmazására való törekvés. A módszerek megválasztásánál a tantervi anyagon kívül természetesen figyelembe kellett venni az adott felnőtt életkort, az iskola politikai és bentlakásos jellegét.

A vizsgálat négy közismereti tárgyra /matematika, fi-

zika, történelem, magyar nyelv- és irodalom/ terjedt ki. A tapasztalatok összegzésénél azonban felhasználtuk más tárgyak eredményeit is.

Az oktatási munka folyamatában nemcsak lehetséges, hanem szükséges is volt, hogy megfigyeléseket végezve választ keressünk az alábbi kérdéscsoportokra.

1. Milyen módszerekkel lehetséges egy viszonylag egységes alapszint kialakítása az ismeretekben, tanulási módszerekben, tanulási technikában, a tanulásra való helyes beállítódásban?

2. Milyen hatékony, korszerű módszerek és eljárások a legcélszerűbbek a biztos és szilárd ismeretek, készségek és jártasságok elérése érdekében? Mikor és milyen mértékben alkalmazható?

a./ differenciált osztály és csoportmunka;

b./ egyéni önálló munka órán és órán kívül;

c./ a gondolkodásfejlesztő módszerek előtérbe helyezése, különös tekintettel a problémamegoldó gondolkodás fejlesztésére.

Rubinstein^{/18/} mutat rá arra, hogy az emberi gondolkodás különböző szintű műveleteket ta-

^{/18/} Sz. L. Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai I-II. Bp. 1964. Akadémiai Kiadó, 251 p.

kar úgy mint szemléletes és elvont gondolkodást. Azonban a gondolkodás e két szintjének a gyakorlattal való kapcsolata, más és más. Ezt a fontos ténytet, tekintetbe kellett vennünk oktató munkánk során.

3. Mennyire van szükség a hagyományos oktatási módszerek /előadás, beszélgetés, magyarázat, szövegek tanulmányozása stb./ alkalmazására a felnőttoktatás adott speciális formájában, és milyen területeken eredményes ez az út. Felmerült az a kérdés is, hogy tehetséges, jó adottságú hallgatók egyetemre való felkészítése hogyan oldódjék meg, hiszen: "A pedagógus feladata nemcsak a szellemi pályára alkalmas tehetségek felismerése, hanem az is, hogy lehetőséget teremtsen az adottság és érdeklődés felszínre kerüléséhez és irányítsa ennek kibontakozását a társadalmi igény és az egyéni törekvések lehetséges összhangjának megteremtése érdekében"./19/

A fenti kérdésekre elsősorban az oktatási folyamat hatékonyabb végzése, a különleges helyzetekre való gyors reagálás és a hozzájuk való módszertani asszimilálódás céljából kerestük a válaszokat.

/19/ Koncz János: Pedagógushivatás.
Kossuth, 1980. 145 p.

Már a beiskolázásnál szembetűnő volt a hallgatók általános és szakmunkásképző iskolai eredményeinek gyengesége. Az alacsony szint nem mindig a képesség hiányában, hanem a családi és iskolai környezet elégtelen voltában gyökerezik. Ennek igazolására az iskolában végzett életút vizsgálatokból az alábbiakat idézzük:

Gy.L.-né: A gyárvárosi iskolába jártam. Elsőtől negyedikig jeles voltam, csak ötödiktől kezdve kezdtem rontani eredményeimen. Négyen vagyunk testvérek, én vagyok a legkisebb. Gyermekkoromban egyszobás lakásban laktunk hatan. Könnyűmüszerezés szerettem volna lenni, végülis családi körülményeim miatt dolgozni kellett mennem.

D.M.: 1960-ig rendezett családi körülményeim voltak. Apám bányaszerencsétlenség következtében meghalt. Akkor voltam nyolcadikos. Tervem az volt, hogy a fémiparban tanulok tovább. Végülis kárpitos ipari tanuló lettem.

B.G.: Lehetőségem megvolt a tanulásra, de eredményeimnél közrejátszott az állandó lakóhely változtatás. Dunapentellén jó volt a bizonyítványom. Pécssett már közepes. Újra Pentelle és újra Pécs. 1958-ban végeztem. Anyám újra férjhez ment, azt

akarta, hogy mielőbb önálló életet tudjak élni.

B.K.: Falun végeztem az általános iskolát. Az alsótagozatban a jó tanulók közé tartoztam. A felsőben romlott az eredményem, mert otthon már befogtak a munkába. A szakmunkásképzőt is munka mellett végeztem el, amikor erre lehetőségem nyílt a munkahelyemen.

Sz.K.: Általános iskolában közepes tanuló voltam. Összintén szólva nem tanultam. Most érzem mennyire hiányzik, amit kihagytam. Elég szigorúan fogtak, de nem kaptam meg minden támogatást. Jobbnak láttam, ha mielőbb keresethez jutok. A géplakatos szakmát választottam.

A közismereti tárgyakat tanító tanárok igyekeztek a lehető legrövidebb időn belül tájékozódni a hallgatók alapismereteiről, tanulási képességeikről, tanulási technikájukról, gondolkodásuk fejlettségéről /forrásanyag használat, olvasási, számolási, helyesírási készség, stb./, a tanulásukat befolyásoló indítékokról. Mindez változatos módon történt. Beszélgetések, írásos felmérések, gyakorlatok végzése, folyamatos ismétlés, egyéni foglalkozás /korrepetálás/, egyéni és csoportos konzultáció tartása, differenciált osztályfoglalkozás, stb., de alapvetően tekin-

tetbe vettük a Lénárd Ferenc^{/20/} által meghatározott kommunikációs lehetőségeket.

A magyar nyelv- és irodalom, valamint a történelem tanításban a legnagyobb gondot a tanulók önálló beszéd- és kifejezőképességének, valamint helyesírási ismereteiknek és alkalmazásának viszonylag alacsony szintje jelentette. Matematika, fizikában az alapfogalmak, mértékegységek, törtek, az alapműveletek ismeretének hiányos volta okozott nehézséget a tanulóknak és tanároknak egyaránt a kezdeti időszakban. Elméleti problémamegoldó képességük sem volt kielégítő. Jónéhány hallgatónál egyszerű szöveges feladatok megoldása is nehézséget okozott.

Sok vonatkozásban tehát az általános iskola követelményszintjének elérését kellett célul tűzni ahhoz, hogy a szakközépiskolai tantervi anyag feldolgozásához hozzákezdhessenek a nevelők. Ez a munka általában az első egy-két hónapot, bizonyos vonatkozásban többet is igénybevett.

A szintrehozásnál is többféle módszer alkalmazása vált szükségessé. Folyamatos ismétlés, frontális osz-

^{/20/} Lénárd Ferenc: Képességek fejlesztése a tanítási órán. Korszerű nevelés. Tankönyvkiadó, 1970. 51. p.

tálmunka, tanári magyarázat, beszélgetés /megbeszélés/, differenciált osztályfoglalkozás, a tankönyv és szöveggyűjtemény egyszerűbb anyagrészeinek önálló feldolgozása, stb. E munka egyik nagy eredménye abban van, hogy a biztos alapok megteremtésével együtt megteremtették a tanárok a további előrehaladás feltételeit, a hatékony módszerek és eljárások alkalmazásának lehetőségét. Ebben a szakaszban két felnőttnevelési probléma is felvetődött. Az egyik a teljes értékű érdeklődés kialakítása, mint az oktatás lényeges feladatának megoldása. A másik, a felnőtt tanulási képessége, gondolkodási készségfokának fejlesztése és alakítása. Már ebben a szintrehozó szakaszban is a hiányok pótlására szolgáló feladatokat, valamint a megerősítést szolgáló ismétléseket át kell hogy szője a hallgatók érdeklődésére való építése, a tananyag iránti érdeklődés felkeltésére való törekvés. Tehát a megfelelő környezeti - nevelő tevékenység /beleértve a módszereket is/, feltételeinek megteremtése, az így végzett tanári munka az érdeklődés mélyítésének és szélesítésének határait nagymértékben kiterjeszti. Másrészt az érdeklődés centrális magva is kialakult, s mozgásba hozta a felnőtt egész személyiségét a további tanulás és aktív munkavégzés érdekében.

A hiányok pótlása a bentlakásos jellegű intézményben, tapasztalataink szerint, nem túl hosszú idő alatt elvégezhető. Különösen azoknál, akiktől az indirekt tanulás feltételei között /munkavégzés/ a feladataik megoldása is gyakorta gondolkodási műveletek alkalmazását követelte meg. A tapasztalatok szerint a felnőtt formálhatósága tehát, inkább szociológiai, mint pszichológiai tényezőkkel magyarázható. Ezért megfontolandó egy újabb szakközépiskolai beiskolázás előtt egy-két hónapos előkészítő tanfolyam megszervezése. Ezáltal jobban lehetne biztosítani az általános iskolai törzsanyag viszonylag gyors elsajátítását, a tanulásra való újrabeállítódást. Másrészt erőfelmérést is jelenthetne a résztvevőknek további tanulmányaik folytatása szempontjából.

Magyar nyelv és irodalomból a tanulók inkább az irodalomtörténeti adatok megtanulására törekedtek, a műelemzésekkel nehezen birkóztak meg. Azt tapasztaltuk, hogy a prózai alkotások lényegének, mondanivalójának megértéséhez és értelmezéséhez könnyebben jutottak el, mint a lírai művekéhez. Kezdetben az irodalmi alkotások tartalmi reprodukálása mindig szükséges volt, hogy a megértésről megbizonyosodhassunk. A tartalmi reprodukálás segített a kifejezőkészség fejlesztésében, a mondanivaló lényegi ele-

meinek a cselekmény fordulópontjainak tisztázásában felismerésében.

Amikor lehetőség volt rá, színházlátogatást szerveztünk, s ezt követően az aktuális tananyag mellett sor került a színházi élmény feldolgozására is. Hasonló módon használtuk fel a televízióban látott illetve megtekintésre javasolt irodalmi alkotásokat.

Az irodalom tanításában az első évfolyamon különösen nagy teret kellett adni a szóbeli számonkérésnek, az igen rövid legfeljebb 8-10 mondatos ismertetéseknek, összefoglalóknak, hogy a tanulók az önkifejezés terén előre tudjanak lépni. Az ilyen szóbeli megnyilvánulásokat először nem bíráltuk és nem osztályoztuk csupán a legkirívóbb hibákat igazítottuk helyre. Később az osztálykollektíva feladata volt a szóbeli feleletek bírálása és hibáinak javítása.

A helyesírási készséget a leggyengébbeknél előbb másolási majd mindenkinél fokozottan erősödő tollbamondási feladatokkal fejlesztettük. A következetes munka eredményeként javult a tanulók iráskészsége is, aminek gyenge színvonala az első időszakban más tantárgyaknál is problémát okozott, mivel nehezen tudtak vázlatot másolni és diktálás után írni.

Az oktatás harmadik ciklusára elértük, hogy a világosan tisztán tagolt előadásokról viszonylag áttekinthető és lényeglátó vázlatot tudott készíteni szinte mindenki, jelentős helyesírási hibák nélkül.

A történelem tanításánál komoly problémát jelentett, hogy a szakközépiskolai ismeretanyag mennyisége, adathalmaza szinte válaszfut elé állította a tanárt: vagy tartja magát az oktatási programhoz, vagy kezdettől a történelem-szemlélet kialakítására törekszik és súlypontozva jelöli ki a tananyagot. Ez utóbbi választás bizonyult helyesnek. A történelem esetében egyenlítődtek ki leghamarabb a hozott különbségek az ismeretanyagot tekintve. Az olvasmányos, érdekes, cselekményekben bővelkedő történelmi tárgyú könyvek olvasása szinte mozgalommá vált az osztályokban. Az ajánlott olvasmányok gondos kiválasztása, amely figyelembe vette a hallgatók műveltségi szintjét, sokat segített a kifejezőkészség fejlesztésében. A történelem tantárgy narratív voltát kihasználva mindvégig mellőztük itt az írásbeli számonkérést. Törekedtünk arra, hogy a hallgató inkább a korban tudja jól elhelyezni az eseményeket, ne pedig csak évszámhoz kösse.

A tanév kezdetekor minden tantárgynál figyelembe vettük, hogy a hallgatók egy része huzamosabb ideig nem

tanult rendszeresen, a régebbi iskolai ismeretanyag felfrissítésbe ment. Először tehát a különböző felkészültségű hallgatók közös szintre hozása volt a feladat. Ezért a fizika tanulásának kezdetén is lazább tervezéssel lassabb haladást ütemeztünk: az alapfogalmak, mértékegységek megmagyarázására több időt fordítottunk, ügyelve a tanulók írási és rajzolási nehézségeire, kifejezésmódjára. A szerzett ismeretek megszilárdításának egyik eszköze az előző óra anyagának rövid frontális számonkérése volt. Ezzel részben tanulásra, másrészt a fizika szaknyelvének elsajátítására és helyes beszédre ösztöztünk.

Kezdetben érdemjegyekkel nem történt osztályozás, csak szóbeli értékeléssel. Az egyes tanítási egységek bevezetésénél fokozott mértékben építettünk a tanulók gyakorlati tapasztalataira, rámutatva arra, hogy egy-egy törvény hogyan érvényesül munkájukban, ezzel segítettük, hogy ismereteik ne verbális jellegűek legyenek.

A hallgatók munkakörükénél fogva magasabbfokú technikai ismeretekkel is rendelkeztek. Gazdagabb volt az élettapasztalatuk, nagy akaraterővel dolgoztak, komolyan vették a tanulást, látták annak értelmét. Problémaérzékenységük fokozottabb, felismerték a természettu-

dományos ismeretek fontosságát, könnyebben észrevették az elméletnek a gyakorlattal való szoros kapcsolatát.

Ez különösen érvényesült a tanulmányi kiránduláson, amelynek haszna és jelentősége felbecsülhetetlen. A szaktanár ennek ismeretében bátran hivatkozhatott a nehézipar, s ezen belül a gépipar fontosságára /Dunai Vasmű/, az energiagazdálkodáson belül a szénhidrogének szerepére /Százhalombatta/, olefin-program; a KGST-n belül történő együttműködés szükségessége /Videoton-gyár/, valamint a nagyüzemi mezőgazdaság /Bábolna/.

A matematika oktatása folyamán az új ismeretek közlését, rögzítését, alkalmazását és az ellenőrzés elvszerű és törvényszerű megvalósítását igyekeztük érvényesíteni úgy, hogy a négy didaktikai feladat sorrendjét a körülményeknek, lehetőségeknek megfelelően felcseréltük, minden esetben figyelembe véve a legoptimálisabb megoldást.

A geometria tanításánál például lényeges szerepet kapott a szemléltetés elve, de nem öncélúan, hiszen tapasztalatunk szerint a túlzásba vitt szemléltetés gátja a fogalom, absztrahálásának, a tanultak rögzítésének és a gondolkodás fejlődésének.

A hallgatókkal szemben támasztott követelményrend-

szerben szerepelt a számolási készség fejlesztése, a bizonyítás igénye jártassági szinten, hiszen így lehetséges, hogy a szerzett ismereteket alkotó módon használják fel új problémák, feladatok megoldásában.

A szervezési formák szempontjából alkalmaztuk

1. a frontális osztálymunkát,
2. a csoportmunkát,
3. az egyéni munkát.

Az együttesen végzett osztálymunka hátránya volt, hogy a differenciálást nem oldhattuk meg, és a jobb előmenetelű tanulók számára a munkatempó lassúvá vált.

A gazdasági földrajzban is többféle módszerrel történt kísérletezés, azért, hogy a legeredményesebbet alkalmazva a hallgatók tanulása optimális legyen. A csoportfoglalkozás nem vált be, a szaktanár véleménye általában megegyezik Búzás Lászlóéval,^{/21/} aki az alábbi fenntartásokkal él a munkaformával szemben:

- előfordul, hogy a tanulók hézagosan vagy tévesen értik az anyagot, ami esetleg csak a beszámolás alkalmával tűnik ki
- a hallgatók nem sajátítják el eléggé az anyagot

^{/21/} Búzás László: A csoportmunka.
Tankönyvkiadó, 1980. 164 p.

- könnyen elvész a tananyag feletti áttekintés és a munkafelosztás hibás is lehet
- az összefoglaláskor, számonkéréskor a tanár számára igen fárasztó a szervezés
- a teljesítmény nehezen bontható le egyénekre
- a csoport egyes tagjai nem elég aktivan vesznek részt a munkában
- felesleges vita láрма lehet az osztályban
- csoportegoizmus fennállhat.

Ezért a foglalkozási formák közül alkalmazásra került a frontális, közvetlen ráhatás a hallgatók teljes bevonásával. A prelegálás passzivitásra kényszerítette őket, a szabad mozgás sikerélményt adott, jobb munkára ösztönzött.

A gazdasági földrajz tanításának részét képezte a napilapok és folyóiratok állandó olvasása. A tanulók a megjelent gazdasági földrajzi vonatkozású cikkek lényegét kigyűjtötték és a tanmenet szerinti tárgyalás során kapcsolták az illető országhoz, földrészhez. Ez segítette a politikai események mögött a gazdasági hatóerők megértését, helyes szemléletalkítást, a különböző földrészekben történő események közötti eligazodást, szintézist. Hasonló követelményeket érvényesített a szaktanár a TV és

rádió adásaival kapcsolatban. A hallgatók annyira megszokták az ilyen irányú tájékozódást, hogy szóbeli feleleteikben kapcsolták az így megszerzett ismeretüket a tananyaggal.

Ezzel a módszerrel sikerült a kapcsolatot is létrehozni a különböző tantárgyakkal. A filozófia, a második évben a politikai gazdaságtan, a történelem, földrajz így adott egységes képet. Sikerült elérni azt is, hogy nem tantárgyban, de már témákban is gondolkodtak a tanulók, amelynek során érezték, hogy miképpen kapcsolódik az egyik téma a másikhoz, látták az egyes tantárgyak értelmét, kapcsolódását. S ebből a kémiát sem lehetett kivonni.

A gazdasági földrajz igen alkalmas volt a tanulók politikai ismereteinek bővítésére. Aktuális és az anyaghoz kapcsolódó politikai tények szélesítették a tanulók látókörét, világnézetüket pozitívan befolyásolták, marxista-leninista szemléletük gazdagodott. Hozzászólásaikban ilyen irányban nagy fejlődés volt érezhető.

A filozófia oktatása során is fontos szerepet kapott a tantárgyi koncentráció. A szaktanár sokszor támaszkodott a tanulók történelmi, irodalmi, földrajzi, biológiai, fizikai és kémiai ismeretére, továbbá a tanulmányi kirándu-

lásokon és a korábban munkahelyeiken szerzett tapasztalataikra. Végbement e folyamat fordítottja is - mint arra más tárgyaknál utaltam -, az egyes tantárgyak tanárai törekedtek tárgyuk világnézeti konzekvenciáit "előhívni", tudatosítani.

Az iskola sajátos oktatási formájából következően igen fontos szerepet kapott a fizika és filozófia kapcsolata. A fizika eredményei az objektív valóságnak megfelelően a materialista filozófiát támogatják. A kapcsolat kölcsönös volt. A filozófia, a fizika új és a filozófiai kérdéseket is érintő problémáinak megoldásában a fizikát nagyban segítette.

A matematika-tanításnak leginkább a differenciált csoportmunka felelt meg a földrajzban tapasztaltakkal ellentétben, hiszen ez a munkamódszer véd attól, hogy bizonyos káros sztereotípiák kialakuljanak megmerevedjenek, és ugyanakkor nagyban elősegíti a gyors alkalmazkodást, flexibilitást, fluenciát a gondolkodásban, ahogy azt H. Aebli^{/22/} is hangsúlyozza. Az egyéni munkát különösen gyakorló órákon alkalmaztuk, amikor a feladat megismerése után mindenki egyedül dolgozott. Ez u-

^{/22/} Aebli H.: Psychologische Didaktik. Stuttgart, 1963.

többi munkaforma az önállóságra nevelés és a készségfejlesztés szempontjából volt jelentős.

Fontos feladatot jelentett az elvont gondolkodásra való nevelés és a képességek fejlesztése. Ennek megvalósításához komoly segítséget jelentett a filozófia, és a megfelelően kiválasztott különböző típusú szöveges feladatok.

2. Az alkalmazott módszertani megoldások rendszerezése és értékelése

Az oktatás során a következő módszereket alkalmaztuk:

- a tankönyvekkel, segédeszközökkel végzett tanulói munkát,
- a kiscsoportos kísérleteket,
- a bemutató kísérleteket,
- a magyarázatot, az előadást,
- egyes oktatófilmek megtekintését, tanulmányi kirándulást, üzemlátogatást.

A kiscsoportos kísérleteknél kiemelten kezeltük a

tankönyv és munkafüzet használatát, készséggé fejlesztve az ezekben való tájékozódást /ezzel segítve más könyvek használatát is/.

Véleményünk szerint a csoportos munka tapasztalatszerzésen kívül igen pozitívan járult hozzá a kis közösségekben történő személyiségfejlesztéshez és igazolta azt, hogy "A felnőttoktatás előnye a kis csoportokkal való munkában rejlik. A sokfajta lehetséges emberi kapcsolat újból összeáll ebben a dinamikus modellben, újra struktúrálődik az eredeti családbeli tanulási folyamat. Az elsődleges csoport emlékeinek mozgósításával a fokozatosan növekvő és változó öneszmélet révén lassan az identitásérzés is bővül". Tobias Brocher^{/23/}.

A második félévben az osztályok bizonyos mértékű heterogén jellege miatt már szükségessé vált a differenciált oktatás. Azoknak a tanulóknak, akik kiemelkedően dolgoztak, a törzsanyagon túlmenően külön feladatokat írtunk ki egyetemi előkészítő példatárból, hogy esetleges továbbtanulásukat megalapozzuk. Így a törzsanyagon túlmenően tájékoztató és kiegészítő anyagrészeket is el-sajátíthatták.

^{/23/} Tobias Brocher: Csoportdinamika és felnőttoktatás. Pszichológia - nevelőknek. Tankönyvkiadó, Bp. 1979. 53 p.

A csoportmunka és a rendszeres önálló munka alkalmazásának valamennyi feltétele /személyi és tárgyi/ fenn volt meg az első esztendőben /taneszközök, kísérleti anyagok, könyvek, stb./. Ezért az intenzív csoport és egyéni önálló munka az 1975-ös tanévben bontakozott ki a magyar nyelv- és irodalom, valamint a matematika és fizika oktatásában. A magyar nyelv- és irodalom legtöbb témaköre alkalmas a csoportos feldolgozásra, különösen az olvasmányok, elbeszélések és természetesen más témák is. A verselemzés közös csoportonkénti feldolgozása nem mindig szerencsés. A csoportmunka órán való alkalmazása után a kollégiumban és az iskolai tanulókörökben is eléinte spontán módon, majd tudatosan az órán kialakult csoportoknak megfelelően dolgoztak a hallgatók. Az önálló tanulói munkavégzést jól segítették a különböző feladatlapok, a tanulók szóbeli beszámolóik, kiselőadásaik, stb. Fokozatosan eljutottak az önálló kutatómunka végzéséhez, pl. tanulmányok, folyóiratok, lexikonok, szakkönyvek otthoni tanulmányozása, feldolgozása.

A matematika és a fizika oktatásában is rendszeresen alkalmaztuk a csoportban való dolgoztatást, az egyszerű feladatok, majd a nehezebb és bonyolultabb feladatok megoldását. A tanuló kísérletek fizikából pedig rend-

szeresen csoportmunkában történtek.

A felnőttoktatásban különösen nagy előnyt jelent a tanulmányi előmenetel szempontjából heterogén csoportok szerinti beosztás, hisz a gyengébbek ezáltal nemcsak a tanártól, de társaiktól is jelentős segítséget kaphattak. Mindez jelentősen hozzájárult a kommunista közösség fejlődéséhez, a közös tevékenységben való részvétel jelentős motivumaként. Ennek fontosságát hangsúlyozza T. Je. Kornjikova^{/24/} is. Másrészt a tantervi anyag bizonyos része otthoni csoportmunkában nemcsak feldolgozható /bentlakásos iskola esetében/, hanem szükséges is, hisz a tantervi anyag feldolgozásához rendelkezésre álló óraszám nem elegendő. A tapasztalatok szerint a csoportmunka felerősíti a tanulók aktivitását, fejleszti lényeglátásukat, gondolkodási képességüket, művelleti készségüket, valamint tanulási technikájukat. A tanulókkal való beszélgetések megerősítették a csoportmunka alkalmazásának hasznosságát. Kifejtették, hogy érdekes és rendkívül hasznos számukra ez a munkaforma. A fesztelen munkaléggör, a véleményük szabad kifejtése és érvényesülése, az egy-

^{/24/} T. Je. Kornjikova: A közösség kialakulása és hatása a tanulók személyiségére.
A személyiség nevelésének alapkérdései.
Tankönyvkiadó, Bp. 1981. 53-95 p.

másnak adandó segítségnyújtás lehetősége mind, mind előnyt jelent számukra.

A szaktanári véleményekből azonban az is kitűnik, hogy az alkalmazott oktatási módszerek meglehetősen széles skálán mozogtak, de fetisizálni egyet sem lehet. Rendkívül fontos a komplex módszertani ráhatás. Például ugyanazon tanulók esetében eredményes volt a kis csoportos módszer fizikánál, magyarnál, filozófiánál; a tanulókérdések esetében nem okozott gondot az a szakirodalom által is jelzett probléma, hogy a hallgatók nem figyeltek egymás munkájára. Ugyanezt földrajz órán - a szaktanár véleménye szerint - nem sikerült megvalósítani.

Tehát az alkalmazott módszert mindenkor a tanításra kerülő tananyag, az oktató személyisége, az oktatás körülményei, stb. döntenek el.

• * * *

Fontos feladat az oktatás folyamatában a tapasztalati tények absztrakt gondolati elemzése, a konkrét gondolkodástól az absztraktra való áttérés, tehát az önálló gondolkodási képesség maximális kifejtése.

E feladat megoldását a hagyományos oktatási módszerek is segíthetik, ha alkalmazásuk megfelel a didaktika és pszichológia által felállított követelményeknek. A vizsgált modellben számolhattunk a felnőtt élettapasztalatából származó előnyökkel. Többek között a sokoldalúan megerősített tényismerettel, fogalomkészletük gazdagságával, emlékezetük tartósságával, a tanulást segítő, a gyermekeknél jelentősebb és erősebb motivációs bázissal. Az élettapasztalatból származó hátrányokat is figyelembe kellett azonban venni. A megszokott és túlsúlyban lévő konkrét gondolkodást, bizonyos területeken a hibás általánosításokat, ebből fakadóan a beidegzett téves meggyőződéseket, stb.

Szinte valamennyi alkalmazott módszer eredményre vezetett, mégis a megbeszélés /beszélgetés/ és a vita mint módszer alkalmazása során tapasztaltuk a hallgatók legnagyobb aktivitását. Ez akkor volt a legeredményesebb, ha a tananyag vagy egyes részei kapcsolódtak eddigi ismereteikhez, gyakorlati tapasztalataikhoz, érdeklődési körükhöz.

Mindez egybevág azzal a megállapítással, amelyet F. N. Gonobolin^{/25/} úgy fogalmaz, hogy "a tudatos te-

^{/25/} F. N. Gonobolin: A figyelem fejlesztése.
Pszichológia - nevelőknek.
Tankönyvkiadó, Bp. 1979. 103 p.

vékenység mindig kapcsolatban áll az ember aktivitásával. A tanárnak nemcsak a legtevékenyebbnek kell lennie az órán, ... hanem aktivitást, az energikus, kitartó munka akarását kell kiváltania".

A felnőttoktatásban, így a politikai szakközépiskolában is, eredményesen voltak alkalmazhatók a tanulók beszámolói, kiselőadásai egy-egy anyagrészeiről. Nagy figyelmet kellett azonban fordítani arra, hogy az adott feladat ne haladja túl erejüket, a téma kapcsolódjon eddigi ismereteikhez, érdeklődésükhöz. A felkészülésüket szolgáló eszközök, forrásanyagok megfelelő mértékben álljanak rendelkezésükre. Ellenkező esetben csak a tananyagrész mechanikus visszaadását kaptuk, melynek fejlesztő hatása minimális. Különösen az irodalom és történelem tanításában szereztünk pozitív tapasztalatokat e téren. /Olvasmányok, színházi darabok, filmek, tanulmányok, történelmi forrásanyagok és másokról való beszámolók, kiselőadások./

A rendelkezésre álló technikai eszközöket jól hasznosították a nevelők az oktatás egész folyamatában, s hozzájárultak módszereik hatékonyságának növeléséhez. A történelem-tanítás során gyakoriak voltak a filmtárból hozott dokumentumfilmek vetítése, diák, diapozitív-

vek alkalmazása. A matematika-fizikában rendszeres volt az írásvetítő és oktató filmek használata. A még rendszerebb és hatékonyabb alkalmazásuknak azonban gátat szabtak a megoldatlan szervezési és anyagi kérdések /megfelelő elhelyezés, elzárhatóság, javítás/.

Az alkalmazott módszerekről, azok hatékonyságáról a tanulók teljesítményképes tudásszintje, a permanens tanulás iránti igényük kialakulása adott megfelelő és értékelhető választ, az életútvizsgálat során, melyet az iskola befejezését követően 5 év múlva végeztünk el.

Tapasztalataink alapján módunkban van, néhány következtetést levonni, melyek egyrészt a tananyag tervezésével, másrészt feldolgozásával kapcsolatosak.

Ezek a következők:

1. A szakközépiskola tantervi anyaga kisebb korrekció és anyagátrendezés elvégzése alapján megfelelő oktatási módszerek alkalmazásával elsajátítható.

2. Mind a cselekvéses, mind a szóbeli módszerek alkalmazása célravezető és hatékony, ha megfelel a didaktikai céloknak és figyelembe veszi az oktatásban résztvevők sajátosságait, a gyermekekétől és más felnőttoktatási formáktól eltérő körülményeit. Tehát a felnőttoktatásban elsősorban nem a "speciális" módszerek keresésére, hanem a

pedagógiai, a pszichológia által feltárt oktatási-nevelési törvényszerűségek betartására kell törekedni az oktatás egész folyamatában.

3. Az egyéni önálló munka, az otthoni tanulás segítése érdekében a tankönyvek, feladatgyűjtemények programozása, feladatlapok központi elkészítése időszerű és indokolt. Mindezek tehermentesítenék a sok energiát és időt igénylő munkában az oktatást végző tanárokat, másrészt növelné a munka hatékonyságát.

4. A tanulókisérletek, a laboratóriumi és más gyakorlati feladatok magasszintű és folyamatos végzését jól felszerelt szaktermekben kellene végezni, mely a hallgatóknak és tanároknak egyaránt előnyt jelentene.

5. Az üzemek és intézmények által szervezett oktatásban /tanfolyamok, továbbképzések/ nagyobb figyelmet kellene fordítani a gondolkodásfejlesztésre, az egyéni önálló feladatok megoldásához szükséges készségek és jártasságok kialakítására. Ez befolyással lehet a permanens tanulási igény alakulására, egyéni és iskolai keretben egyaránt.

3. A demokratikus önkormányzatra nevelés tapasztalatai

Mivel a kétéves politikai szakközépiskola egyrészt bentlakásos, másrészt felnőttoktatási intézmény volt, érthető, és indokolt, hogy a nevelési tevékenység súlypontja a tanórai nevelésről a tanórán kívüli nevelésre, a tanárok által támogatott diákönkormányzat tanórán kívüli munkájára tevődött át.

Az önkormányzat és a szervezeti élet demokratizmusának fontos összetevője volt a kétéves politikai és szakközépiskolán folyó oktató- és nevelőmunkának, hiszen a hallgatókat olyan társadalmi gyakorlatra készítettük elő, ahol meg kellett felelniük a demokratikus szervezeti élet követelményeinek.

Az önkormányzat az az irányítási forma, ahol a csoporttevékenységet a képviselet, a döntés-utasítás-felelősség egysége, a jogok és kötelességek helyes aránya jellemez, valamint az, hogy a tagok minden vezetési funkcióban intenzíven "vesznek részt". Az önkormányzat testületi vezetéssel működik.

Más oktatási intézményekhez hasonlóan, a politikai és szakközépiskolában is sok olyan területe volt a tanu-

lói közösségi életnek, amelyet öntevékeny módon, önkormányzattal irányíthattak. Az önkormányzatnak - mint a nevelőmunka egyik eszközének - legfontosabb feladata: egyrészt a tanuló csoportok tevékenységének szervezése, másrészt a vezetői és tisztségviselői feladatok végzésén, a felelősség viselésén keresztül a személyiség fejlődésének közvetlen befolyásolása.

A neveléstudományi irodalom joggal állítja, hogy az önkormányzat nemcsak szervezete és működése a közösségnek, hanem meghatározott állapota, fejlettségi foka, amelynek előzményei az önkiszolgálásban és az öntevékenységben találhatók meg. Az általunk vizsgált korosztály és iskola különös minőség. Tanulóink jelentős társadalmi gyakorlattal jöttek intézményünkbe, s itt olyan igényekkel, követelményekkel találkoztak, amelyek eleve magasabb pontról indították a csoporttevékenységet. Itt már az első napokban jelentkeztek azok a teendők, amelyeket csak az önkormányzati szervezet segítségével lehetett megoldani. /Pl. a tanórán kívüli tanulással kapcsolatos tevékenységek, a kulturális és sportprogram, a pártmunka feladatai, az érdekvédelem, stb./ Mindezen felül az intézmény egészében működött a tanulói önkormányzat, amely integrálta az összes tanulói-, ill. pártiskolai hallgatói csoport közös-

ségi tevékenységét, s keretet adott a "belépő" osztályok, csoportok önirányító tevékenységéhez.

Az önkormányzat szerkezete lényegében adott volt. Meghatározták az előre eltervezett és várható tanulmányi feladatok, a pártmunka szükségletei, az intézetben belül folyó társadalmi-közéleti tevékenység és a szabad idő eltöltésével kapcsolatos lehetőségek, illetve az előre elképzelhető igények. Így az osztályok a következő önkormányzati struktúrával kezdték közös életüket:

Az osztálybizalmi a tanulói közösség vezetője. Feladata az osztálykollektíva fejlődésének elősegítése és szervezeti kapcsolat biztosítása a Pártiskola egészében működő Önkormányzattal /feladatok, információk, érdekképviselés, stb./.

A tantárgyfelelős összekötő kapocs a tanulók és a szaktanár között. Társai körében feltárja az illető ismeretanyag tanulásának nehézségeit, a meg nem értett összefüggéseket a pedagógus tudomására hozza. Tanácsaival segíti társai felkészülését. Az órák előkészítésében /szertári tevékenység, szemléltetés, stb./ a szaktanár "jobbkeze".

A tanulócsoportvezető 4-5 együtt tanuló hallgató

élén dolgozik. Összefogja és szervezi a tanórán kívüli ismeretszerző munkát. Tanácsokat ad, segítséget nyújt a tanuláshoz.

A sportfelelős segítséget ad a testnevelő tanárnak a kötelező órákon. Szervezi az osztály szabadidős sporttevékenységét, a háziversenyeken való részvételt. Kapcsolatot tart fenn az intézet tanulói Önkormányzatának sportfelelősével.

A kulturfelölős az ünnepélyek, megemlékezések, rendezvények szervezője, a színház- és múzeumlátogatások előkészítője.

A gazdasági felelős az iskola gazdasági vezetőjével van szoros kapcsolatban. A hivatalosan befizetett összegeket /pl. ebédpénz, kollégiumi költségek, stb./ kezeli. Az osztály "saját" pénzét gondozza.

A faliújságfelelős az osztály faliújságjait szerkeszti.

A sajtófelelős az újságokat kíséri figyelemmel, cikkekre hívja fel a figyelmet, ismertetéseket tart, vitát szervez.

A tisztségviselőkre az osztályfőnökök tettek javaslatot. A jelölésekhez rendelkezésre állt a tanulók részletes munkahelyi jellemzése társadalmi tapasztalataikról,

tevékenységükről, képességeikről. Az önkormányzati vezetőket és felelősüket végül is a hallgatók választották meg.

A vezetők és felelősök feladatai, hatásköre és felelőssége többé-kevésbé meghatározott az intézmény tanulói Önkormányzatának Működési Alapszabályzatában. A jogok és kötelességek további finomítását az osztályközösségekben végezték el. Ez az utóbbi szabályozás jobbra az ún. nem hivatalos /informális/ mechanizmuson keresztül történt.

A tisztségviselők tevékenysége a következők szerint alakult.

A legdinamikusabb fejlődés az osztálybizalmi munkájában következett be. Ezt kollektív tevékenység tartalmának és szükségleteinek változása okozta. Az első időszakban más problémák, más megoldási alternatívák jelentkeztek. A társakat a csoportos tevékenységhez, a szoros együttműködéshez kellett szoktatni. Az osztálybizalminak a kezdettől fogva arra kellett motiválnia a csoport közvéleményét, hogy a közösségi követelmények között az egyik legalapvetőbb a rendszeres és a képességekhez mért alapos felkészülés legyen. Az első hónapokban az osztálybizalmi sok apró ügyel foglalkozott. Általában tőle vár-

ták a társai kis problémáik megoldását is. A későbbiek során tevékenysége egyszerűbb és bonyolultabb is lett. Egyszerűbb azzal, hogy kialakultak a közös tevékenység szokásai, valamint a tanulási és az intézmény magatartási követelményei a csoport saját igényévé alakultak át. Ha feladatok, problémák jelentkeztek, a tanulók - egyénenként és csoportosan - már a megoldás lehetséges módjait keresték. Em ellett a kollektív cselekvésben szervezetten és spontán lejátszódó és intenzívebbé váló munkamegosztás is könnyítette az osztálybizalmi helyzetét. Azonban ezzel a folyamattal együtt megnövekedett az egyre szerteágazóbb csoporttevékenység integrálásának feladata. Nem egyszerűsítette a bizalmi munkáját az sem, hogy az egyéni gondok egyáltalán nem csökkentek /pl. egyeseknél a családtól való távollét tartóssága, a munkahelyi körülményektől való eltávolodás, az iskola elvégzése utáni perspektíva egyre izgatóbb közeledése, stb./, inkább szaporodtak. A konfliktusok feloldásához pedig egyre jobban a szociális-emocionális vezető szerepét is vállalni kellett a hivatalos osztálybizalmi funkció mellett. Mindezek következtében a felelősség megnövekedett.

A tantárgyfelelősök tevékenységében ott következett be különös változás, hogy amig eleinte közvetlen, gyakran korrepetálás jellegű segítséget adtak társaiknak, addig a későbbiek során a segítségadást inkább szervezték. Nem a szaktanár helyett dolgoztak, hanem a szaktanári patronálás lehetőségét igyekeztek kimunkálni, vagy pedig az illető tárgy eminenseit mozgósították erre. Ezt az utat kellett járni azért is, mert mint kiderült, a tantárgyfelelősök a szakmai tudás és a pedagógiai készség szempontjából nagyon különböztek egymástól. Munkájuk ilyen irányú tökéletesedéséhez az is hozzájárult, hogy saját tanulmányi feladataik növekedtek, s nem aprózhatták szét magukat.

A tanulócsoporthoz vezetőinek munkája abban volt lemérhető, hogy a kiscsoportok a tanulásban jól együttműködő mikroközösségek lettek.

A sportfelelős előtt kezdetben a következő tényezők és feltételek voltak adottak a szabadidős sportfoglalkozások szervezésében:

- az intézmény házi sportversenyeinek rendszere és aktuális szervezettségi állapota;
- a tanulók körében eredetileg meglévő érdeklődés és hajlandóság a sportolásra.

Ezekben a keretekben intenzívebb lett a sportfelelős munkája. A házi versenyeken egyre szervezettebben vettek részt a sportolói múlttal rendelkező, illetve az érdeklődő tanulók.

A kulturfelkészítő tevékenységének fejlődése nem a mennyiségi növekedésben nyilvánult meg, hanem az elmélyültebb és elemzőbb múzeumlátogatásokban, abban, hogy a vidéki tanulók színházi élményekhez jutottak, a rendezvények, megemlékezések, ünnepségek színvonalasabbak, pedagógiai szempontból értékesebbek lettek.

A gazdasági felelős hivatalos "pénzkezelő" munkája egyre rutinosabb lett. Ez a görbülékenység, a gyorsabb intézkedést és a pontosságot jelenti. Ezenkívül reszortfeladatában mindinkább előtérbe kerültek az érdekvédelmi tennivalók, elsősorban a társakat érintő szociális kérdésekben. Emellett tevékenysége az osztályközösségre sajátosan jellemző teendőkre is kiterjedt, mint pl. az A/ osztályban a teljesített társadalmi munkaórák személyenkénti regisztrálására, a B/ osztályban pedig az érettségi körüli rendezvények anyagi előkészítésére.

A sajtófelelős kezdeti munkája többek között azzal lett magasabb értékű, hogy az eredeti teendőkön túl a

tanuláshoz, a tantárgyi anyagokhoz közvetlenül kapcsolódó irásokra hívta fel a figyelmet, mindenekelőtt a tantárgyfelelősökét. Emellett hagyományos szerepét is szervezettebben, átgondoltabban végezte.

Egy csoport önkormányzatának állapota azzal is minősíthető, hogy biztosítja-e a kollektívában

- a csoportok képviselőit,
- a döntés, utasítás, felelősségvállalás egységét /a határozathozó testületben és a tisztségviselők tevékenységében/,
- a közösség tagjainak részvételét a tervezésben, szervezésben, döntésekben, végrehajtásban, ellenőrzésben, értékelésben,
- a jogok és köteleességek egységét.

Ha ezeket a követelményeket figyelembe véve vizsgáljuk a politikai és szakközépiskola osztályközösségeinek életét, megállapíthatjuk, hogy az önkormányzat - mint struktúra, mint szervezeti keret - a tanulási-tanulmányi tevékenység terén adódó önigazgató feladatainak színvonalasan megfelelt. A teljes önkormányzati munka ezt a mélységet csak megközelítette.

Összegezve a tapasztaltakat, megállapítható, hogy a tanulók ismeretei érzékelhetően gyarapodtak a szervezeti

élet demokratizmusa és az önkormányzat kérdéskörében. Nemcsak a tételes tudás növekedése volt tapasztalható, hanem az is, hogy megítéléseikben gondosabban mérlegeltek, korábbi tapasztalataikat tudatosabban használták fel. Az osztályok önkormányzatának gyakorlata magasabb szintre fejlődött az iskola befejezéséig. Különösen vonatkozik ez a megállapítás a tanulással közvetlenül kapcsolatban lévő tevékenységekre.

IV. fejezet

A szakmunkások kétéves politikai és szakközépiskolájának eredményei

A kétéves politikai és szakközépiskola életrehívásának és működésének közelebbi minimális célja az volt, hogy tehetséges, szorgalmas, emberi kvalitásaiban példamutató marxista meggyőződésű szakmunkásokat segítsen hozzá a középfokú politikai és az általános műveltség megszerzéséhez.

További, maximális célként szerepelt, a hallgatókban - miután újra megszokták és megtanulták a tanulást, mint a szellemi munka egyik formáját - igény ébredjen a továbbtanulásra, a felsőoktatás valamelyik intézményébe való jelentkezésre, felsőfokú végzettség szerzésére. Ezen az úton az egy nemzedéken belüli, a munkásságból az értelmiségbe való átrétegződés lehetősége volt biztosított. A szakmunkások kétéves politikai és szakközépiskolájának eredményességét a fentiek értelmében kétféle megközelítésben vizsgálhatjuk.

Egyrészt képet alkothatunk az iskola által végzett munkáról az elért tanulmányi eredmények elemzésével, végső fokon a megszerzett középfokú politikai és általános

műveltség színvonalának értékelésével.

Másrészt a végzett hallgatók életútjának nyomon követésével választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy vajon az élet gyakorlatában milyen mértékben hatott ki az egyének társadalmi mobilitására maga a középfo-
kú végzettség megszerzése, vagy az ennek következté-
ben a felsőoktatás felé kinyíló kapu átlépése.

1. Tanulmányi eredmények vizsgálata

A tanulmányi eredmények vizsgálatát folyamatba il-
lesztve tartjuk célszerűnek elvégezni. Ezért minden tan-
tárggyal kívánunk itt foglalkozni, csupán azokkal, ame-
lyek három évfolyamon át és az érettségien is szerepeltek.
Ilyen közismereti tárgyak voltak a magyar nyelv- és iro-
dalom, a történelem, a matematika és a fizika, valamint
a politikai tárgyak közül ide sorolható a politikai gaz-
daságtan.

A politikai gazdaságtant, mint elméleti diszcipli-
nát csak a második évfolyamon tanulták a hallgatók, de
ennek szerves előzménye volt elsőben a gazdasági föld-
rajz és ugyancsak szerves folytatása harmadikban az ü-
zemgazdaságtan.

A tanulmányi átlagok alakulása a három tanév folya-

matában a következő volt /ld. a 97. oldal táblázatát/.

Látható, hogy az első évben jó eredmények születtek. A másodévet a viisszesés jellemezte kivétel nélkül minden tantárgyból, ennek mértéke 0,11 /matematika/ és 0,43 /politikai gazdaságtan/ között mozgott. Igen örövendetesnek tartottuk, hogy éppen matematikából volt a legkisebb negatív változás. Harmadévben kétféle tendencia volt észlelhető. Egyrészt folytatódott az átlagok csökkenése /magyar, fizika/, bár ennek mértéke szinte elhanyagolható értéket mutatott /magyar 0,08, fizika 0,06/. Másrészt emelkedő tendenciák jelentkeztek /történelem, matematika, politikai gazdaságtan/, azonban ezek sem voltak túlzottan erőteljesek.

Magyar nyelv- és irodalomból mérsékelt és egyenletes teljesítménycsökkenést tapasztaltunk. Ez részben annak is volt a következménye, hogy a kezdeti elnézőbb és biztató célzatú értékelésről fokozatosan át kellett térni a középiskolában szokásos értékrend érvényesítésére. Az átlagban megmutatkozó különbség az első és harmadév között 0,36 volt. A három év átlaga /3,88/ és az érettségi átlag /3,84/ igen közelített egymáshoz. Végző soron megállapítható, hogy a növekvő követelményekkel a hallgatók lépést tudtak tartani, nem maradtak le, kiegyensú-

lyozott teljesítményt nyújtottak. Az évfolyam döntő többsége a középső érdemjegyek zónájában helyezkedett el, osztályzataikban jóval többen közeledtek a pozitív szélső értékhez /jeles/ mint a negatívhoz /elégséges/. /Ld. 1. 2. számú mellékletet./

Matematikából hozták viszonylagosan a legalacsonyabb, de egyben a legkiegyensúlyozottabb átlagokat a hallgatók. A legalacsonyabb /2. évfolyam 3,23/ és a legmagasabb /3. évfolyam 3,39/ év végi átlag között az eltérés mindössze 0,16 volt. Ebből a tárgyból igen jól sikerült megoldani a kezdeti, átmeneti periódust, s a tanulási kedv letörése nélkül az első időktől kezdve egy teljesen reális értékrendet kialakítani az osztályzásban. A három éves matematika átlaghoz /3,32/ viszonyítva - akárcsak a magyar esetében - alig volt tapasztalható csökkenés az érettségin /3,25/.

A tantárgyi sajátosságokat figyelembevéve ezt igen jó eredménynek tarthatjuk. Az évfolyamnak több mint a fele a középső érdemjegyek zónájában helyezkedtek el, de osztályzataikban többen közeledtek a negatív szélsőséghez, mint a pozitívhoz. Érdekes, hogy az érettségin mind a jelesek, mind az elégségesek száma jelentősen megnőtt az átlagosan teljesítők létszámának rovására.

/Ld. 3. 4. számú mellékletet./

Megállapítható, hogy a hallgatók egyenletesen teljesítették a tantárgy szabta feladatokat a három év folyamán. Az érettségin viszont egyrészük igen jól, más részük lényegesen rosszabbul teljesített korábbi teljesítményeikhez viszonyítva.

Történelemből volt a tanulmányi átlag mindvégig a legmagasabb. A tantárgy legmagasabb és legalacsonyabb év végi eredménye közötti különbséget 0,22-nek találtuk. A történelem normatív jellege, eseménydús volta, érdekessége megragadta a hallgatókat, jó teljesítési lehetőséget fedeztek fel benne.

A három év folyamán és az érettségin egyaránt nem volt elégséges osztályzat, a hallgatók több mint harmada jeles érdemjegyet kapott minden osztályzási alkalomkor.

Bár történelemből mindvégig jó eredmények születtek, a vártnál lényegesen kevesebben választották érettségi tárggyul /mindössze 14 fő/. Igen sokan azok közül, akik jelest kaptak ebből a tárgyból, másból érettségiztek, olyanból, amiből csak közepes volt az előző eredményük. Ez azt a gondolatot sugallja, hogy a hallgatók nem bíztak saját tudásukban és tudásuk kedvező minőségében.

Mindezt megerősíti az a tény, hogy a történelmet érettségi tárggyul választóknál a három év átlaga /4,33/ és az érettségi átlag /3,92/ között elég nagy rés tapasztalható. Még így is történelemből alakult a legmagasabb átlag, melynek értékét azonban a fenti körülmények csökkentik. /Ld. 5. számú mellékletet./

Fizikából is fokozatos volt az átlagcsökkenés a 3. évfolyam adatai alapján, a csökkenés mértékét a másodévben találtuk a legerőteljesebbnek. Az elsős és a harmadikos eredmény közti különbség 0,33, ami hasonló a magyarban mutatkozó tendenciához. Érettségi tárggyul a legtöbben /27 fő/ a fizikát választották. Azoknak, akik fizikából érettségiztek, tanulmányaik alatt folyamatosan magasabb volt a teljesítményük az osztályátlagnál 0,3-el. Ennek következtében a fizika érettségi átlag, ha csak 0,04-al is - de magasabb lett mint az osztály három évi tantárgyi átlaga. A fizika az egyetlen, melynél a tantárgyi átlagot meghaladja az érettségi átlag. /Ld. 5. számú mellékletet./

A három tanulmányi ciklus során az évfolyamok kb. kétharmad része a jó - közepes zónában helyezkedett el, a szélső értékhez tartozók száma változó volt.

A politikai gazdaságtant nem tekinthetjük olyan mér-

tékben homogén tárgynak, mint az előzőekben elemzetteket. Ennek oka, hogy elsőben gazdasági földrajz, másodikban politikai gazdaságtan, harmadikban üzemgazdaságtan volt a tárgy neve, s ezek szintéziséből alakult az az érettségi tematika, amely alapján politikai gazdaságtanból, mint kötelezően választható tárgyból vizsgázni lehetett. A tantárgy eredményei bizonyítják, hogy az elméleti részt sokkal nehezebben tudták elsajátítani a hallgatók, mint annak gyakorlati vonatkozásait. A másodéves /politikai gazdaságtan 3,69/ és a harmadéves /üzemgazdaság 4,39/ átlagok között mutatkozik az összes más tantárgyaknál fellelhetőknél is erősebb különbség.

A hallgatók szívesen választották érettségi tantárgyként a politikai gazdaságtant, 23-an tettek ebből vizsgát. Az érettségi átlag 0,24-al volt alacsonyabb a 3 évfolyamon elért tantárgyi átlagnál. A 3,78-as érettségi átlag közbülső helyet foglal el a humán tárgyak magasabb és a reáliák alacsonyabb eredményei között.

A hallgatók többsége mindhárom évfolyamon a közép-ső érdemjegyek zónájában helyezkedett el, elégséges csak elvétve szinte kivételként fordult elő. Igen sokan kaptak viszont jelest üzemgazdaságtanból /28 fő/ s igen kevesen - mindössze egy fő - politikai gazdaságtanból.

Ezek a különbségek az egyes résztárgyak összhangjának, a jobb koncentrációnak a szükségességére hívják fel a figyelmet.

Ennek ellenére az összkép alapján megállapítható, hogy a politikai gazdaságtan, mint politikai tantárgy megfelelő súlyt kapott az oktatásban és érettségin is megfelelő arányban és eredménnyel szerepelt a közismereti tárgyak mellett.

Megfigyelhető, hogy az egyes tantárgyakban felmutatott teljesítmény az első évfolyamon jelentős különbségeket mutatott. A szélsőséges eltérések fokozatosan mérséklődtek és az érettségre a felére csökkentek. Ez azt bizonyítja, hogy a tanulási tevékenységben a hallgatók fokozatosan a kiegyensúlyozottság, az egyenletes teljesítmény irányába mozdítottak /ld. 5. számú melléklet/.

Végző összegzésül megállapítható, hogy a 3 évfolyam alatt a tanulmányi átlagok nem csökkentek soha 3,20 alá, ami jó eredménynek tartható a szokásos középiskolai eredményekhez viszonyítva. Különösen figyelemre méltó az a tény, hogy a hallgatók jól átértékelték a tanulmányi munka lehetőségének biztosítása mögött meghúzódó társadalmi támogatás mértékét és értékét, s ennek

következtében bukás nem fordult elő. A lemorzsolódás a politikai és szakközépiskolán ismeretlen fogalom volt. Minden hallgató vállalta az érettségi vizsga letételét, és ezt az akadályt is kivétel nélkül sikeresen vették.

Megállapítható, hogy a három tárgyból letett érettségi eredményei, az átlagai komoly, kitartó munkát tükröztek és feljogosították a hallgatók egy részét arra, hogy megalapozott tudásról indulhassanak a felsőoktatás felé.

TANTÁRGY	MAGYAR				TÖRTÉNELEM				MATEMATIKA				FIZIKA				POL. GAZD.			
Évfolyam	1.	2.	3.	É	1.	2.	3.	É	1.	2.	3.	É	1.	2.	3.	É	1.	2.	3.	É
Tantárgyi évfolyam átlag	4,09	3,81	3,73		4,56	4,29	4,33		3,34	3,23	3,39		3,64	3,37	3,31		4,10	3,67	4,29	
3 ciklus tantárgyi évf. átl.	3,88				4,36				3,32				3,44				4,02			
Érettségizettek száma	64				14				64				27				23			
Az érettségizettek átlagai	4,09	3,81	3,73		4,64	4,14	4,21		3,34	3,23	3,39		4,18	3,66	3,77		4,00	3,69	4,39	
Az érettségizetek 3 ciklusos tantárgyi átlaga	3,88				4,33				3,32				3,87				4,02			
Érettségi átlag				3,84				3,92				3,25				3,48				3,78
Negatív szélsőség /elégseges/	0	3	2	3	0	0	0	0	14	18	9	19	7	12	13	6	0	2	0	2
Középső tartomány	47	50	49	44	27	37	41	9	41	37	46	31	41	43	42	14	48	61	36	15
Pozitív szélsőség /jeles/	17	11	13	17	37	27	23	5	9	9	9	14	16	9	9	7	16	1	28	6

2. A kétéves politikai és szakközépiskola végzett
hallgatóinak életútja, a hallgatók társadalmi
mobilitásának vizsgálata

2./a. A hallgatók származási és családi helyzete

A kétéves politikai és szakközépiskola - mint ahogy azt már korábban megállapítottuk - tehetséges fizikai munkásfiatalok középszintű kádertartalék képzését szolgálta alapvetően, de ezzel együtt biztosította az egyéni mobilitást is. Felmerül a kérdés, hogy a társadalmi mobilitás szempontjából hány lépcsős a végzett hallgatók mobilitása. Gazsó Ferenc^{/26/} szerint a szakmunkásképző iskola elvégzése egyértelmű felfelé mozgást - egy lépcsős mobilitást jelent, abban az esetben, ha a szülők alacsony iskolázottságúak, szakképzetlenek, betanított fizikai munkát végeznek. Fontos tehát annak vizsgálata, hogy a hallgatók iskolázottsága és foglalkozása mennyiben tér el a szülők foglalkozásától és iskolázottságától. Ennek megállapítása érdekében írásos és szóbeli exploráció módszerével végeztünk vizsgálatokat az iskola időtar-

^{/26/} Gazsó Ferenc: Iskolarendszer és társadalmi mobilitás. Kossuth Könyvkiadó, 1976. 94 p.

tama alatt, az érettségi előtt 1976 februárjában, és 1983 februárjában. Ez utóbbi vizsgálatunk a végzett hallgatók életútja alakulásának, a változások tendenciájának feltárását célozta.

A feldolgozás során az derült ki, hogy a hallgatóink jelentős része első generációs szakmunkás, tehát az egylépcsős mobilitás érvényesült. Az apa foglalkozását tekintve megállapítható, hogy a mezőgazdaságban dolgozik 16 %, az iparban munkásként 48 %. A fennmaradó 36 % megoszlik a "meghalt" vagy "nem tudom" illetve az értelmiségi, alkalmazott foglalkozásúak között. Ez utóbbi kategóriájú családból a hallgatók 17 %-a származik, tehát a politikai és szakközépiskola elvégzésével lényegében az apák társadalmi státusát reprodukálják, nyilván többnyire emelkedő kvalifikációs tendenciával. A társadalmi helyváltoztatásnak azaz a formájával, amelyet az irodalom lefelé mobilitásnak nevez, vizsgálatunk során nem találkoztunk. Érdekes viszont, hogy a vizsgált személyekre is érvényesnek találtuk azt, hogy a szülők iskolázottsága és foglalkozása általában szorosan meghatározza a pályaválasztást és a tanulmányi eredményt.^{/27/} Ezt szemlélte-

^{/27/} Erdész Tiborné--Timár János: Családi társadalmi környezet, pályaválasztás, továbbtanulás. Valóság, 1967/8. 9 p.

ti az I. számú táblázat, amelyben megvizsgáltuk a magyar és matematika tantárgyakban elért átlageredményeket nyolcadik osztálytól a szakmunkásképzőn keresztül a 2 éves politikai és szakközépiskola befejezéséig. Ezeket a tantárgyi eredményeket származás szerinti kategóriákban csoportosítottuk. Választásunk azért esett a két fenti tárgyra, mert megítélésünk szerint ezek jól tükrözik a reál és humán műveltséget.

Adataink tükrében megállapíthatjuk, hogy a legjobb eredményt a 2 éves politikai és szakközépiskolában érték el. Ennek háttérében az okok, indítékok, motivációk bonyolult rendszere húzódik meg. Az egyén tanulási szándéka azonban egy meghatározott társadalmi környezetben, szociális szituációban a szociális környezettel való kölcsönhatásban alakul ki.^{/28/}

A korábbi gyengébb iskolai eredmények háttérében lehetnek a pubertáskor zavarai és e zavarokkal megbirkózni nem tudó családi háttér, és iskolai nevelés, megfelelő motiváció hiánya, vagy az a tény, hogy a fiatal saját képességeivel sem volt tisztában, így nem találta helyét, pályáját, céljait. A kétéves politikai és szakközépisko-

^{/28/} Barkóczi Ilona--Putnoki Jenő: Tanulás és motiváció. Tankönyvkiadó, 1967. 212 p.

lán elért jobb eredmények nagy valószínűséggel összefüggnek a rendezett magánélettel, munkahellyel és a munkahely állandó törődésével, amely igen erős hajtóerőt jelentett. Másrészt ez a felnőttoktatási forma is felépített rehabilitációs és korrekciós folyamatokat ... biztosítva az életpálya módosítását. /29/

/29/ Csoma Gyula: A nevelés alapkérdései a dolgozók iskolájában. Iskolarendszerű felnőttnevelés. Felnőttnevelési közlemények. Tankönyvkiadó, 1977. 46 p.

I. sz. táblázat

A magyar és a matematika tantárgyak általános iskolai, szakmunkásképzői és kétéves politikai és szakközépiskolai eredményeinek egybevetése az apa foglalkozásával

Az apa foglalkozása	%-os megoszlás n = 54	VIII. o. magyar matematika	szakmunkás magyar matematika	2 éves pol. szak- közép magyar matematika	Tanulmányi eredmény alakulása		
Mezőgazdasági fizikai dolgozó	16	2,81	2,64	2,79	2,56	2,90	2,83
Segédmunkás, betanított munkás, szakmunkás	48	2,90	2,66	2,92	2,80	3,80	3,10
Nem fizikai dolgozó	17	3,22	3,12	3,44	3,24	4,41	3,44
Fel nem dolgozható "meghalt" "nem tudom" válaszok	19						

2./b. A középiskola előtti életút és azt
befolyásoló tényezők

Az ember életútját alapvetően külső és belső feltételek határozzák meg. "... Az ember nem mint személyiség születik, hanem csak azzá válik ... Az emberi személyiség lényege végső soron abban jut kifejezésre, hogy nemcsak fejlődik, mint bármely organizmus, hanem megvan a maga története is."/30/ Ez a történet pedig függ az egyéni lehetőségektől, az önmegvalósítás mértékétől, a társadalomtól, a makro- és mikrokörnyezettől, amelyben az egyén él. "Az ember választásainak lehet öröklött, családi génes alapja, de lehet egyénileg formált énes alapja is. Az első genotrop, a második az egotrop választás. Mindkettő lényege az: az ember sorsát választásai döntik el."/31/

Az ember élettörténete tehát nem redukálható egyszerűen külső tényezők sorozatára, hanem egyrészt meghatározó a személyiség belső pszichikus tartalma, másrészt azok az örökletes kapcsolatok, amelyek nemzedékről nemzedékre

/30/ Sz. L. Rubinstein
Id. mű 1051 p.

/31/ Beszélgetés Szondi Lipóttal.
Győri György interjúja.
Valóság, 1975/11. 63-72 p.

öröklődnek. Az életút tehát külső és belső feltételek komplex megnyilvánulási folyamata. Ennek a folyamatnak a teljes nyomonkövetésére – komplexitása és bonyolultsága miatt – nem vállalkozhattunk, de néhány mutató mentén megkíséreltük hallgatóink életútját megvizsgálni.

Igen fontosnak itéli meg a pszichológiai és pedagógiai irodalom a család szerepét, hiszen a család az a mikroközösség, amelyben élők biztosítják a nyugodt, kiegyensúlyozott fejlődés feltételeit, a szorongás és feszültségmentes légkört és itt alakulnak ki a tanulási indítékok, attitűdök is.

E. H. Erikson^{/32/} kiemeli a családnak azt a funkcióját, amely biztosítja: a jelenségek állandóságának, folyamatosságának, egyneműségének megélését és a gyermek számára az én-identitás élményét. A gyermek itt tanulja meg, hogy rábízhatja magát a külvilágnak mindig változatlanul azonos és őt szüntelenül ellátó-gondozó személyére, egyidejűleg pedig önmagát megfelelően megbízható személyként észleli, fejlődése harmonikus lesz.

Ezért vizsgálatunk során választ kerestünk arra a

^{/32/} E. H. Erikson: Kindheit und Gesellschaft.
Pan-Verlag Zürich, 228-249 p.
/Die acht Phasen des Menschen./

kérdésre is, hogy hallgatóink számára biztosított volt-e a harmonikus családi légkör, illetve a családi attitűdök hogyan befolyásolták az életút alakulását. Meglepő a családokról kapott kép, ha azt a válás, illetve halálozás következtében fellépő változás szerint nézzük.

II. sz. táblázat

A családi helyzet alakulása válás
és halálozás következtében

n = 64	0-9 éves korig	10-14 éves korig	15-18 éves korig	19-	%	
1.Szülei elváltak	2	6	4	- 12	18,7	
2.Apa meghalt	1	3	3	9 16	25,0	
3.Anya meghalt	-	2	3	2 7	10,9	
4.Mindkét szülő meghalt	-	1	2	- 3	4,6	
1.2.3. együtt	3	11	12	11 37	57,8	

A 64 hallgatóból tehát 37-nek /57,8 %/ a családja tekinthető a fenti két szempont szerint sérültnek. Részben ezzel magyarázható az a tény, hogy a vizsgált személyek 14 %-a /9 fő/ azonnal dolgozni kezdett, 72 %-a szakmunkásképzőbe folytatta tanulmányait, 2 % otthon maradt, 12 % pedig gimnáziumba jelentkezett és ott legfeljebb 2 évet tanult, majd szakmunkásképző iskolába ment át és ott szerzett végzettséget.

Mindez bizonyítja, hogy a teljes család és a harmonikus családi háttér hiánya erősen kihatott a hallgatók életútjának indulására, mégpedig negatív irányban.

Hogy a család szerepe mennyire meghatározó az életút alakulásában, azt két kiemelt mélyinterjúval is bemutatjuk, bár szűk keresztmetszetben. /33/

1. Ny. L.: /Szülei elváltak, zavaros családi körülmények, rossz lakásviszonyok között élt. Viselkedésében érdekes motivum a pesti őrnagy nagybácsihoz és a minisztériumban dolgozó nagynénihez való ragaszkodása. Testvérei zilált családi kapcsolatban élnek. A család teljesen szétesett. Nővérei háromszor elváltak, húga büntetett. Fő vágya volt az életben - rendesen élni. Szépirodalmi

/33/ Az MSZMP Baranya megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának irattári anyaga. 1976. V.17/20.
Koltai Dénes által felvett mélyinterjú.

példával élve, szinte a Hábetler családra emlékeztető viszonyok jellemzik az ő családját./

Viszonylag érdekes gyermekkorom volt, mert anyámék elváltak, már amikor másfél hónapos voltam és jórészt egyedül nevelt bennünket anyám 3 évig. Aztán újból férjhez ment, én akkor 3 éves körüli voltam; - az is csak 3 évig tartott, ezután ötünket nevelt egyedül. Körülbelül ez meghatározó is volt a családi viszonyokra, öt gyerek egy szoba konyhás lakásban, amely vizes kis lyuk volt. Talán ott indult el, ami később nekem meghatározó volt, hogy ki szerettem volna szabadulni ebből az állandó zsúfoltságból, az ennyire szoros egymásrautaltságból, ami zavaró volt. Nem az, hogy sokan voltunk testvérek, hanem kis helyen voltunk sokan és ez volt a probléma ... Anyám kalauznő volt. Neki 48 órát egyfolytában szolgálatban kellett lenni, nagyon keveset tudott velem foglalkozni ... amikor jött a továbbtanulás, az iskolában a tanáraim is, az igazgatóm is azt mondták, hogy tanulj tovább, mert neked jó fejed van. A Gépipariban elintézték a felvételi-met, én szándékosan elrontottam a felvételit, mert én szakmát tanulok, pénzt keresni, hogy mielőbb függetlenísem magam ... Anyámmal sokszor el tudtunk beszélgetni, szerettem az ő régi dolgait hallgatni. Mindig mesélt a

fiatalságáról, - két húgom volt, két nővérem, egyedül voltam fiú - a kedvence is én voltam anyámnak. Mi sokat csevegtünk, sokat mesélt a régi életünkről, apám-ról is, apám hibájából váltak el. Akkor még éltek benne az ifjúkori dolgok. Sokat dolgoztak a Szoc. Dem-ben, azokat mesélte el, plakátragasztások, stb. Engem úgy inspirált a mozgalmi munka irányába, az emberekért való való törődés, tenniakarás irányába, a vállalatánál is mindig ő volt a szószóló; talán tőle örököltem ezt én is. Ezt úgy vettem, hogy nekem mindenre oda kell figyelni, mindenbe bele kell szólni, mindenről van véleményem. Ezt ő alakította ki.

/Ny. L. a kétéves politikai és szakközépiskolát jeles eredménnyel végezte, nagyon aktivan dolgozott a társadalmi munkákban is, osztályában a szociometriai vizsgálat tanuságai szerint sztárhelyzetű volt. Az érettségit követően jelentkezett a győri műszaki főiskolára, ahova felvételt nyert, de egy félév után abbahagyta a tanulást, családi helyzetére való hivatkozással. Jelenleg művezetőként dolgozik, és saját bevallása szerint is meglehetősen sokat iszik./

2. K. J.: /A szülők egy kis baranyai német-ajkú község lakói. A község a Mohács-szigeten elszigetelten

fekszik. A Dunán jégzajlásakor nem lehet átmenni, csak 60 km-es kerülővel. Testvére technikumot végzett, jelenleg vezető egy javítóműhelyben./

Szüleim parasztok voltak. 1950-ben születtem. 1950-től kishaszonbérletű földön gazdálkodtak, saját földjük kb. 3 hold volt. Elég nehéz körülmények között kezdődött az életünk. Ketten voltunk testvérek és ezért az előbbiek ránk is kihatottak. Az első időben egy kicsit el voltunk maradva a többiektől. De nem volt különösebb probléma, a szüleim ezt mind behozták szorgalmas munkával, sokszor éjt nappallá téve dolgoztak. Mielőbb általános iskolába kerültem. 1956 áprilisában kezdődött a nagy mohácsi árvíz, mely elvitte megint a házat, jószágunknak egy részét és megint kezdődött előlről, már könnyebben, mert sok állami támogatást kaptak a szüleim úgy, hogy újra házat lehetett építeni.

Apám a földön és az állatokkal gazdálkodott, sertésekkel, marhákkal. Olyan dolgokat termesztett mindig, amiből egy kis pénzt tudott félretenni. 1956-tól végeztem az általános iskolát. Bátyám 6 évvel idősebb, ő el került a pécsi Zipernovszki Technikumba ... Szüleim már úgy álltak anyagilag, hogy tudtak volna taníttatni,

ne menjek esztergályosnak, én is végezzek középiskolát, később majd nehogy azt mondjam, hogy azért nem végeztem el a középiskolát, mert ők nem adtak rá pénzt. Rábeszélésre - bátyám is rábeszélte - elmentem, jelentkeztem a technikumba. Nem vettek fel. ... csak rábeszéltek, menjek el gimnáziumba, hát elmentem. Nagyon hamar megúntam, két hét múlva mégiscsak elmentem esztergályos ipari tanulónak ...

/K. J. jó eredménnyel fejezte be a kétéves politikai és szakközépiskolát, függetlenített csúcstitkárként dolgozott, majd 1982-től termelőszövetkezeti elnökként./

2./c. A hallgatók motiváltsága

A családi háttér döntő szerepe mellett Durand^{/34/} két általános tényezőt emel még ki a felnőttek tanulási motivációját illetően. Szerinte a felnőttek tanulásának indítékait potenciálisan a szakmai foglalkozási előmenetel, illetve a társadalmi mobilitás határozza meg. Tehát az egyén tanulási szándéka szociális szituációban, a környezettel való kölcsönhatásban alakul ki, és ezt befolyásolják az egyén munkakörülményei, a társadalmi normák, elvárások.

A felnőttoktatás hagyományos formájában a továbbtanulás alapvető indítékai meglehetősen széles skálán mozognak. Általában megfogalmazódik a magasabb műveltség megszerzésének és az érvényesülésnek az igénye, továbbá a munkabeosztás változás, pályaváltozás, munkahelyváltozás lehetősége.

Esetünkben a tanulási szándékot elsősorban a vállalatok káderfejlesztési politikája - társadalmi mobilitás - igénye befolyásolta. Így az ösztönzés is lényegesen erősebb volt, mint a munka melletti tanulás különbö-

^{/34/} Durand M.: Les Aspects sociologiques des motivations a la formation et a la carriere.
Education Permanente, 1974. III-IV. No. 23. 21-36 p.

ző formáiban. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az általunk vizsgált iskolaformában a tanulásnak egyértelműen szerepe van az előmenetelben, tehát a társadalmi percepciókhoz kötött attitűdök kifejezetten kedveztek a tanulási motiváltság kialakulásának.

Egészében tehát megállapíthatjuk, hogy a 2 éves politikai és szakközépiskolára kerülő személyek életútjának alakulásában döntő fontosságú szerepet kapott munkahelyük inspirációja és az a komoly törődés, amellyel végigkísérték dolgozóik tanulmányait, emberi magatartását, magánéletüket a 2 év során.

Külön jelentőséggel bírt, hogy az iskola hallgatói között mindössze 5 fő volt pártonkívüli.

2./d. Adatok_a_2_éves_politikai_és_szakközépiskola
végzett_hallgatóinak_életéről,_tevékenységéről
1977-1983_között

Ha egy kísérleti jelleggel működő iskola eredményességét csak az egyes tantárgyakban elért szintek tükrében vizsgáljuk, a kép nem lesz teljes. Szükségesnek véljük azt is megnézni, hogy milyen mértékben sikerült az 1950-es és 60-as évekhez képest lényegesen jobb körülmények között - magas szinten - képzett tehetséges munkásfiatalok vezetői beosztásokba való átrétegzését megvalósítani.

Mint azt korábban megállapítottuk a hallgatók valamennyien eredményes érettségi vizsgát tettek és megszerzték a középfokú politikai iskolai végzettséget is.

Az iskola befejezése után egy év elteltével 1977-ben a megyei PB illetékes osztályaival összehívtuk a volt hallgatókat és áttekintettük beosztásukat, társadalmi megbizatásaikat, továbbtanulásukat és meghallgattuk az iskolán tanultak hasznosításával kapcsolatos véleményüket. Ugyanezt megismételtük 1983-ban is. Vizsgálatunk eredményeit 64 főre az alábbiakban foglalhatjuk össze.

A. A tanulmányi munka folytatása területén
az alábbi kép alakult ki:

- A 64 hallgató közül

a./ egyetemi - főiskolai szintű

tanulmányokat folytat vagy

folytatott

9 fő

b./ ML szakosítón folytatta ta-

nulmányait

11 fő

c./ befejezte vagy most van fo-

lyamatban a technikus minő-

sítés megszerzése

22 fő

d./ szakmai tanfolyamot végeztek,

illetve végeznek

4 fő

Összesen: 46 fő

az aki az iskola befejezése óta valamilyen szinten továbbképzésbe bekapcsolódott, ez pedig, ha az iskola indításának eredeti célkitűzését tekintjük igen jelentősnek minősíthető.

B. Párt-, társadalmi megbizatásaik terén

a helyzet a következő:

Felsőbb szervezetekben töltenek be funkciót

- PB-tag	8 fő
- VB-tag	3 fő
- PB munkabizottsági tag	10 fő
- KISZ Biz. és KISZ VB-tag	4 fő
- Városi Tanács VB-tag	1 fő
- MEDOSZ - KPVDSZ-tag	2 fő

Összesen: 28 fő

- Párttitkár, KISZ-titkár	11 fő
- Pártvezetőségi tag	14 fő
- Propagandista munkát végez	14 fő
- P.csop. vezető	7 fő
- Munkásőr szakasz, rajpk.	3 fő

/4-5 fő van olyan, aki nem
kapott társadalmi megbiza-
tást./

Megállapíthatjuk tehát, hogy a képzést követő első évben a terveknek megfelelően kaptak a korábbinál magasabb beosztást a hallgatók. A legnagyobb létszámban csoportvezetőként, művezetőként kezdtek, majd a továbbképzésük, továbbtanulásuk ütemének megfelelően a művezetők száma nőtt, a csoportvezetők pedig csökkent, ahogy azt a 6. számú melléklet szemlélteti. Az 1983-ban végzett vizsgálatunkkor már 4 fő osztályvezető is van az egyetemi vagy főiskolai végzettségüknek megfelelően. Meglepő viszont, hogy ugyanebben az időben 6 személy dolgozik ismét fizikai állományban. Ez a teljes létszám 9,4 %-a, amely - figyelembe véve a képzés igen költséges voltát - magasnak tekinthető. Végül is a jelzett 6 fő esetében 1983-ban még nemzedékek közötti mobilitásról sem beszélhetünk.

Az okokat keresve két tényezőt találtunk alapvetőnek a fenti jelenség magyarázatára. Az egyik a fizetés lényeges lecsökkenése a korábbi állapotokhoz képest, a másik pedig az a tény, hogy munkahelyük nem tudott számukra megfelelő olyan munkakört biztosítani, amely az önmegvalósításukat a munkájukkal való identitás élményét adni tudta volna.

Visszatekintve az iskolára 6 év távlatából, a volt

hallgatók szinte kivétel nélkül úgy nyilatkoztak, hogy számukra ez az iskolaforma adta meg a lehetőséget arra, hogy képezzék magukat, és előrelépjenek. Többen elmondták, hogy önerejükből ennyi idő alatt mindezt nem tudták volna elérni. Kifejezett az iskola hatása az emberi kapcsolataik alakulásába, mert a 2 év sok-sok elsősorban pozitív tapasztalatot jelentett. Megtanulták a nehézségek leküzdését, egész gondolkodásmódjuk, felelősségérzetük sokat változott a társadalom javára. Megfogalmazódott az is, hogy több energiát éreznek magukban, amit azonban munkahelyükön nem mindenütt vesznek megfelelően figyelembe. Egyik-másik vállalat vezetői azóta sem foglalkoztak az iskolát végzett hallgatóval, menetközben nem figyeltek oda munkájukra és esetleges gondjaikra.

Sor- szám	Beosztás	Beosztás /az 1977. febr. 1-i állapot kezdés előtt	Továbbtanulás	Beosztás az 1983. februári állapot szerint	Megjegyzés
1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.A.D.	vájár	váll.-i szem. oszt.-on oktatási előadó	-	vájár	Egy év után fizikai ál- lományba ment vissza dolgozni
2.A.K.	hegesztő	csoportvezető	Technikusi min. vizsga	művezető	
3.A.F.	autószerelő	tanmühelyvez. /ipari tanulókép- zés irányító/	Technikusi minősítő vizsga	művezető	
4.B.K-né	fonónő	csoportvezető	-	csoportvezető	
5.B.B.	csop.vez. vájár		Politikai Fő- iskola nappa- li tagozata	függetlenített PB titkár	Megyei káder- tartalék

1.	2.	3.	4.	5.	6.
6.B.G.	vasöntő	művezető	-	műszaki ellenőr	
7.B.J.	esztergályos		Kecskeméti Műsz. Főisk. üz.mérn. szak nappali	osztályvezető, üzemmérnök	
8.B.F.	lakatos	művezető	Ideol.műv.pol. 1,5 éves spec. koll.	függetlenített pol.munkatárs	
9.B.K-né	laboráns	szem.vezető	ML szakosított	személyzeti vezető	
10.B.L.	asztalos	művezető	Technikusi mi- nősítő vizsga	művezető	
11.C.J-né	fonónő	csoportvezető		csoportvezető	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
12.D.B-né	fodrász	csoportvezető	Jogtudományi Egyetem levelező	politikai munkatárs	Politikai appa- rátusban számol- nak vele
13.D.M.	vasbeton- szerelő	személyzeti előadó	ML szakosított	személyzeti e.a.	
14.D.I.	géplakatos	1977/78-as tanév BME nappali tago- zata	Jelenleg a Pécsi Műszaki Főisk. nappali tagozata		
15.F.M.	kárpitos	művezető	Technikusi minősítő	kárpitos üzemvezető	
16.F.R.	korongos	művezető	üzem és munka- szervezési spec.tanf. 1 éves	főművezető	
17.F.J.	gázszerelő	csoportvezető	Technikusi minősítő	művezető	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
18.G.L-né	kárpitos	gyártáselőkészítő	ML szakosító	politikai munkatárs	Megyei káder-tartalék
19.G.J.	autószerelő	csoportvezető	-	csoportvezető	
20.G.P.	mozdony-szerelő	garázsüzemvezető helyettes	Technikusi minősítő	üzemvezető	Megyei káder-tartalék
21.Gy.L-né	segédművezető	művezető	-	művezető	
22.Gy.J.	villanyszerelő	elektrotechnikus	Kecskeméti Műszaki Főiskola levelező	osztályvezető, üzemmérnök	
23.H.F.	TMK lakatos	csoportvezető	ML szakosító	lakatos	
24.H.Gy-né	varrónő	művezető	Technikusi minősítő	művezető	
25.H.I.	kőműves	művezető	művezetői tanfolyam	művezető	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
26.J.D.	gázszerelő	művezető	gázipari technikum ML szakosító	üzemvezető	
27.K.Gy.	autószerelő	csoportvezető	Technikusi minősítő, ML szakosító	művezető	
28.K.L.	gépkocsivezető	csoportvezető	-	gépkocsivezető	
29.B.S-né	timár	személyzeti előadó	-	személyzeti előadó	
30.K.J-né	fodrász	csoportvezető	ML szakosító	politikai munkatárs	
31.K.J-né	kesztyűvarró	gyártáselő- készítő	-	munkavédelmi e.a.	
32.K.H.B.	villanyszerelő	csoportvezető	Technikusi minősítő	villamos művezető	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
33.K.Gy.	vájár	gépkocsi e.a.	Bányaipari technikus	csoporthvezető vájár	
34.K.J.	esztorgályos	függetlenített csúcs titkár	Mezőgazd.Főisk. Körmend levelező	TSZ elnök	
35.K.L.	lakatos	művezető	ML szakosító	főművezető	
36.K.L-né	gépvezető	MEO csoportveze- tő	Technikus minősítő	MEO csoportve- zető	
37.K.P.	autószerelő	csoporthvezető	Technikus minősítő	művezető	
38.K.Z.	híradástechn. szerelő	csoporthvezető	Győri Műszaki Főiskola levelező	osztályvezető	Megyei káder- tartalék
39.L.E.	formázó	művezető	művezetői tanfolyam	művezető	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
40.M.M.	tejipari szak- munkás	művezető	ML szakosító	művezető	
41.M.J.	földalatti villanyszerelő	-	Közgazd.Tud. Egyetem nappali	szem.osztály- vezető	Megyei káder- tartalék
42.Ny.L.	autószerelő, gépszerelő	csoportve- zető	-	csoportvezető	
43.O.L.	esztergályos	művezető	Technikusi minősítő	művezető	
44.P.B.	esztergályos	csoportvezető	Technikusi minősítő	művezető	
45.P.Gy.	timár	csoportvezető	Technikusi minősítő	művezető	
46.P.S.	cipőgyári munkás	művezető	-	művezető	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
47.R.T.	esztergályos	csoportvezető	ML szakosító	személyzeti e.a.	
48.R.E-né	porcelán festő	pol.munkatárs	ML szakosító	pol.munkatárs	
49.R.K.	asztalos	csoportvezető	ML szakosító	személyzeti vezető	
50.R.K-né	detazsáló /foltkezelő/	művezető	-	művezető	
51.S.I.	vájár	személyzeti e.a.	-	vájár	
52.S.A.	autószerelő	művezető	-	művezető	
53.Sz.J.	üzemlakatos	munkairányító	Technikusi minősítő	művezető	
54.Sz.J-né	fodrász	csoportvezető	-	csoportvezető	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
55.Sz.J-né	tűzőnő	művezető	-	művezető	
56.Sz.J.	szobafestő, mázoló	KISZ pol.mun- katárs	-	politikai munkatárs	Megyei káder- tartalék
57.Sz.K.	géplakatos	művezető	Technikusi minősítő	géplakatos	
58.Sz.J.	műszerész	művezető	ML szakosító	művezető	
59.V.L.	lakatos	csoportvezető	Technikusi minősítő	művezető	
60.V.A.	tűzőnő	gépkocsi e.a.	-	gépkocsi e.a.	
61.V.J.	vájár	csoportvezető	-	pol.munkatárs	
62.V.L.	lakatos, villanszerelő	munkavédelmi e.a.	-	munkavédelmi e.a.	

1.	2.	3.	4.	5.	6.
63.Z.K.	sértésvágó	csoportvezető	-	csoportvezető	
64.Z.V.	géplakatos	csoportvezető	Technikus minősítő	művezető	

3. Összefoglaló értékelés

Egészében az Oktatási Igazgatóság és a magunk részéről is úgy ítéljük meg, hogy az iskola a megyei Párt VB által megjelölt célt elérte, mert Baranya megyei és Pécs város üzemei mintegy 60 középszintű felkészültséggel rendelkező munkás-kádertartalékkal gyarapodtak, akiknek egy része az elkövetkezendő években még az eddigieknél is jelentősebb állami - társadalmi tisztségekbe kerülhet.

A Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Bizottsága 1977 októberében megtárgyalta a fizikai dolgozók továbbtanulásával kapcsolatos tapasztalatokat, amelynek kapcsán a fizikai dolgozók képzésével és a pécsi 2 éves politikai és szakközépiskolával kapcsolatos állásfoglalása a következő volt:^{/35/}

A munkások továbbtanulása politikai érdek, amelynek segítése, a tanulási igények felkeltése, a feltételek biztosítása a párt és társadalmi szervezetek, szervezeteknek a munkahelyi állami-gazdasági vezetés-

^{/35/} Tájékoztató az 1974/75. és 1975/76-os oktatási évben szervezett 2 éves politikai és szakközépiskola eredményességéről. 1978. április 10.
Az MSZMP Baranya megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának irattári anyaga.

nek folyamatos feladata.

Fontos feladat, hogy a káderutánpótlásként figyelembe vett munkások beiskolázását és a végzettek elhelyezését összhangba hozzák a káderutánpótlási és képzési tervekkel.

Továbbá megállapították, a Baranya megyei kezdeményezés alapvetően bevált. Akkor és ott célszerű azonban újabb ilyen iskolát indítani, ahol és amikor a párt és társadalmi szervek vezetői a káderutánpótlást más módon biztosítani nem tudják, és megfelelő létszámú és felkészültségű hallgató áll rendelkezésükre. Az iskola indításához szükséges a KB illetékes osztályának hozzájárulása.

Végső következtetésül levonható, hogy a szakmunkások kétéves politikai és szakközépiskolája hatékony eszköze volt a szocialista társadalom azon törekvésének, mely a műveltségi különbségek leépítésére irányul. Az iskolát elvégzett hallgatók igen nagy többségénél /72 %/ figyelhető meg átrétegződési folyamat, s az ilyen irányba mozgó nem elhanyagolható része /43 %/ útban van az értelmiségivé válás felé vagy eset-

leg már az értelmiségi rétegbe tartozik.

Mindemellett kétségtelen és nem hagyható figyelmen kívül, hogy ez a képzési forma meglehetősen jelentős anyagi áldozatokkal jár mind a beiskolázottak vállalatai, mind az iskola beindítását és működtetését biztosító szerv részéről.

A munkás és paraszt származású fiatal szakmunkások iskolázottsági és kulturális hátrányait a kétéves politikai és szakközépiskola - nem kis társadalmi áldozatok árán - hatékonyan képes csökkenteni. A tapasztalatok szerint bizonyossággal állithatjuk azt is, hogy ugrás-szerűen megnövekedik az ebben a képzési formában részt vevők egy nemzedéken belüli társadalmi mobilitásra való hajlama és igénye.

Mindezek alapján tehát az a javaslat fogalmazható meg, hogy amikor káderpolitikai célkitűzések megfelelő realizálása konkrétan indokoltá teszi ezen iskolaforma keretei között a kádertartalékok képzését, akkor kerüljön sor ennek megismétlésére.

Az iskola ilyen időszakonkénti működtetése

megkönnyíthetné és meggyorsíthatná a valóban
tehetséges munkásfiatalok tudatos, tervszerű
középszintű iskolai és politikai kádereképzé-
sét, a felsőoktatásba való jelentkezésüket
és felvételüket, végső soron társadalmi mobi-
litásuk fokozódását.

I R O D A L O M

ACZÉL GY.: Eszménk erejével.

Kossuth, 1975.

ADELSON, J.: A tanár mint modell .

In. Pedagógiai szociálpszichológia.

Szerk.: Pataki Ferenc

Gondolat, 1976.

ANDORKA R.: Az intergenerációs mobilitás vizsgálatának
néhány kérdése. Korszerű statisztikai törek-
vések Magyarországon.

Akadémiai Kiadó, 1968.

ANDORKA R.: A társadalmi mobilitás változásai Magyaror-
szágon.

Gondolat, 1982.

ANDORKA R.--HARCSÁ I.--KULCSÁR R.--MATORICZ A.: A tár-
sadalmi mobilitás alakulása és összefüggése
a társadalom szerkezetével.

MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet Bp.,

1979. Társadalmi struktúrák fejlődése.

ALLPORT, F. H.: A csoport befolyása az asszociációra
és a gondolkodásra.

In. A kísérleti társadalom lélektan főárama.

Szerk.: Csepeli György.

Gondolat, 1981.

ARGYLE, M.: Munkahelyi szociálpszichológia.

Mezőgazdasági Kiadó, 1981.

ÁGOSTON GY.: Neveléstudomány.

Tankönyvkiadó, Bp., 1970.

BÁBOSIK I.--NÁDASI M.: Közvetett ráhatás a csoportmunkában.

Pedagógiai Közlemények 16.

Tankönyvkiadó, 1970.

BARKÓCZI I.--PUTNOKI J.: Tanulás és motiváció.

Tankönyvkiadó, 1967.

BERNÁTH J.: Korunk sürgető igénye a folyamatos tanulás.

A pedagógia időszerű kérdései külföldön.

Tankönyvkiadó, 1975.

BERNÁTH J.: Tapasztalatok a Politikai- és szakközépiskolás hallgatók filozófiai oktatásáról.

Évkönyv, 1976.

MSZMP Bm. Biz. Okt. Ig. kiadványa.

Beszélgetés Szondi Lipóttal.

Győri György interjúja.

Valóság, 1975/11.

BROCHER, T.: Csoportdinamika és felnőttoktatás.

Pszichológia - Nevelőknek.

Tankönyvkiadó, 1979.

BUZÁS L.: A csoportmunka időszerű kérdései.

Tankönyvkiadó, 1980.

CARROL, J. B.: Az elsajátításhoz vezető tanulás és
mérés problémái.

Tanulmányok a neveléstudomány köréből
1972-1974.

Budapest, 1975.

CSOMA GY.: A felnőtt oktatás. Alakuló ember.

Szerk.: Lux Alfréd.

Gondolat, 1976.

CSOMA GY.: A munka melletti tanítási, tanulási folya-
mat labilitása.

Pedagógiai Szemle, 1972/11.

CSOMA GY.: A munkamelletti tanulás zavarai.

Valóság, 1973/9.

CSOMA GY.: A szabadidő szerkezete és a felnőttoktatás.

Magyar Pedagógia, 1972/2.

DEUTSCH, M.: Az együttműködés és a versengés hatása a
csoportfolyamatokra.

In. A kísérleti társadalomlélektan főárama.

Szerk.: Csepeli György.

Gondolat, 1981.

DOISE, W.--MUGNY, G.--P.--CLERMONT, A. N.: A társas köl-
csönhatás és a kognitív műveletek fejlődése.

In. Csoportlélektan.

Szerk.: Pataki Ferenc.

Gondolat, 1980.

- DULIN J.: A képesség- és személyiségtényezők szerepe a beválásban egy különleges munkahelyen.
Pszichológia a gyakorlatban 42.
Akadémiai Kiadó, 1981.
- DURAND, M.: Les aspects sociologiques des motivations à la formation et à la carrière.
Education Permanente 1974. III-IV. No. 23.
- DURKÓ M.: Felnőttnevelés és népművelés.
Tankönyvkiadó, 1968.
- DURKÓ M.: A felnőttnevelés pedagógiai kérdései.
Tankönyvkiadó, 1974.
- DURÓ L.--KELEMEN L.--RADNAI B.: Fejlődés és nevelés-
lélektan.
Tankönyvkiadó, 1974.
- ERDÉSZ T.-né--TAMÁS J.: Családi-társadalmi környezet,
pályaválasztás, továbbtanulás.
Valóság, 1967/8.
- ERIKSON, E. H.: Kindheit und Gesellschaft.
Pan-Verlag Zürich, 1957.
/Die acht Phasen des Menschen./
A felnőttnevelés problémái.
Szerk.: Darinszkij, A. V. és Csoma Gyula.
Tankönyvkiadó, 1978.

FERGE ZS.: A társadalmi struktúra és az iskolarend-
szer közötti néhány összefüggés.

Szociológia, 1972/I.

FERGE ZS.: Az iskolarendszer és az iskolai tudás tár-
sadalmi meghatározottsága.

Akadémiai Kiadó, 1976.

FERGE ZS.: Társadalmunk rétegződése.

Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1969.

FISCHER, E.: A fiatal nemzedékek problémái.

Studium könyvek.

Gondolat, 1964.

FÖLDES A.-né: A "munkás kádertartalék" képzésének sze-
repe - különös tekintettel az 1975-90-es é-
vekben soronkövetkező kádercserékre.

Szakdolgozat, 1976.

GAZSÓ F.: Iskolarendszer és társadalmi mobilitás.

Kossuth, 1976.

GELLÉRI P.: A vándorló munkások.

Pszichológia a gyakorlatban 32.

Akadémiai Kiadó, 1977.

GELLÉRT T.: A nevelőmunka rendszere a dolgozók isko-
láiban.

A Debreceni II. Felnőttoktatási tájérte-
keztet jegyzőkönyve.

- GONOBOLIN, F. N.: A figyelem fejlesztése.
Pszichológia - Nevelőknek.
Tankönyvkiadó, 1979.
- GOSZTONYI J.: A szakmunkások szakközépiskolája.
Népszabadság, 1977. július.
- HARSÁNYI I.: Közösségi értékjelzők nyomában.
Pedagógiai Szemle, 1967. VII-VIII. sz.
- HAVAS G.: A munkásgyermek, a munkásszülő és az iskola.
Szociológia, 1973/4.
- HERSKOVITS M.: Az igényszintvizsgálat felhasználása a pályaválasztási tanácsadásban.
Pszichológia a gyakorlatban 31.
Akadémiai Kiadó, 1976.
- Iskolarendszerű felnőttnevelés.
Felnőttnevelési Közlemények.
Tankönyvkiadó, 1977.
- KARDOS J.--KORNIDESZ M.: Szocialista társadalom, korszerű iskola.
Kossuth, 1975.
- KELEMEN L.: Pedagógiai pszichológia.
Tankönyvkiadó, 1981.
- KELLEY, H. H.: A vonatkoztatási csoportok két funkciója.
In. Csoportlélektan.
Szerk.: Pataki Ferenc.
Gondolat, 1980.

KISS Á.: Műveltség és iskola.

Akadémiai Kiadó, 1969.

KOLTAI D.: A pártiskolai hallgatók véleményezésének
kísérleti vizsgálata és pedagógiai következtetések.

Évkönyv, 1975.

MSZMP Bm. Biz. Okt. Ig. kiadványa.

KONCZ J.: Az állami oktatás ügye a novemberi határozat
után.

Társadalmi Szemle, 1973/10.

KONCZ J.: Pedagógushivatás.

Kossuth, 1980.

KOVÁCS F.: A munkásosztály helye a szocialista társadalom
struktúrájában.

Társadalomtudományi Közlemények, 1974/1.

KOZÉKI B.: Motiválás és motiváció.

A pedagógia időszerű kérdései hazánkban.

Tankönyvkiadó, 1975.

A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai.

Az MSZMP KB 1974. márc. 19-20-i ülésének a
közművelődéssel foglalkozó napirendi pontja.

Kossuth, 1974.

KULCSÁR ZS.: Személyiség - lélektan.

Tankönyvkiadó, 1974.

LÉNÁRD F.: Képességek fejlesztése a tanítási órán.

Korszerű nevelés.

Tankönyvkiadó, 1979.

LÖWE, H.: Bevezetés a felnőttkor tanuláslélektanába.

Tankönyvkiadó, 1974.

LÖWE, H.: Az élet tanulás.

Tankönyvkiadó, 1979.

MAGYAR L.: A jövő vezetői.

Népszava, 1975. V. 15.

Magyar Közlöny 1945. 196. sz.

Az MKP és az SZDP egyesülési kongresszusának jegyzőkönyve.

Szikra, 1948.

MSZMP KB irányelvei a munkásosztály társadalmi szerepének fejlesztéséről, helyzetének további javításáról.

/KB 1974. III. 19-20. ülése/

Az MSZMP XI. Kongresszusa.

Kossuth, 1975.

NAGY J.: Iskolastruktúránk távlati fejlesztési koncepciójáról.

MTA Pedagógiai Kutatócsoport Közleményei.

Bp., 1974.

NAGY S.: Didaktika.

Tankönyvkiadó, 1969.

NÉMETH J.: A műszaki értelmiség társadalmunkban.

Kossuth, 1977.

PÁPAI B.: A munkásosztály, munkásképzés, továbbképzés.

Munkaügyi Minisztérium kiadványa, 1974.

PECK, D.--WHITLOW, D.: Személyiségelméletek.

Gondolat, 1983.

Pedagógiai látókör 3.

Szerk.: Balázs Mihály és Karlovitz János.

Tankönyvkiadó, 1981.

PESTI J.: Iskola és társadalom.

Szakmunkások a felnőttoktatásban.

Valóság, 1976/3.

RAPPAI P.: Hasznos lépcsőfok: hogyan formálnak fizikai dolgozókat vezetőkké Baranyában.

Szabad Föld, 1974. ápr. 14.

RATHMANNÉ Tury Mária: Helyzetkép a tanulósoportos oktatás módszereinek fejlődéséről és a feladatokról. A marxizmus-leninizmus oktatás néhány módszertani kérdése, különös tekintettel a tanulósoportos foglalkozásra.

Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Bp.,
1972.

RÉVAI J.: Élni tudunk a szabadsággal.

Szikra, 1949.

RITÓÓK P.-né: A pályaválasztási tanácsadás és pályamódosítás sajátos lehetőségei a dolgozók iskoláiban.

Felnőttnevelési Közlemények.

Tankönyvkiadó, 1977.

RUBINSTEIN, L.: Az általános pszichológia alapjai.

Akadémiai Kiadó, 1977.

SALAMON Z.: A pedagógiai kutatás módszerei.

Tankönyvkiadó, 1974.

Szabad Nép 1948. szeptember 17.

SZABÓ L.: Vezetésről vezetőknek.

Kossuth, 1967.

SZÁNTÓ M.: Életmód, művelődés, szabadidő.

Akadémiai Kiadó, 1965.

SZ. VÁRNAGY M.: Tanulás, tanítás a dolgozók iskolájában.

Tankönyvkiadó, 1973.

VOKSÁN J.: A felnőttoktatás iskolarendszerünk szerves része.

Köznevelés, 1976. márc. 6.

WELD, L.--NORTWAY, M.: Hogyan készítsünk szociometriai
felmérést?

In. A szociometria az iskolában.

Tankönyvkiadó, 1971.

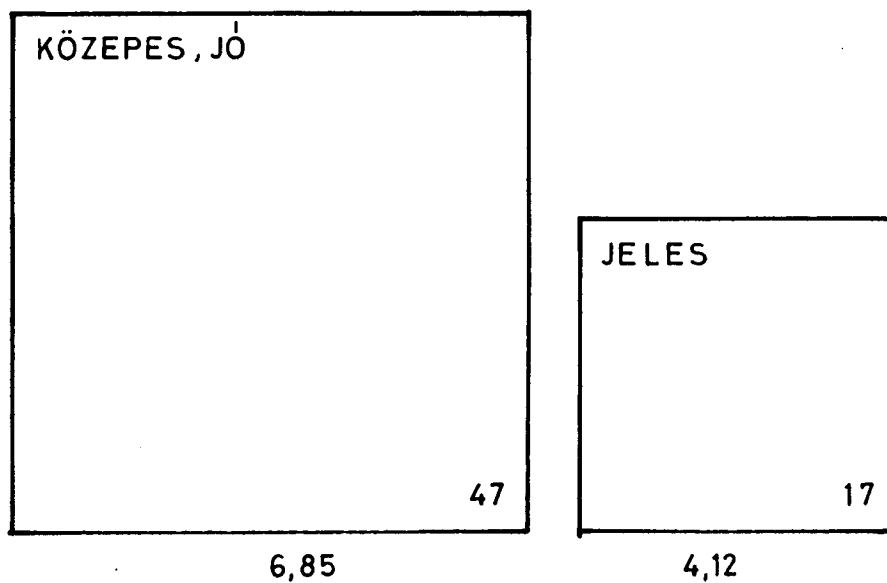
WINKEL, R.: Pedagógiai pszichiátria.

Tankönyvkiadó, 1981.

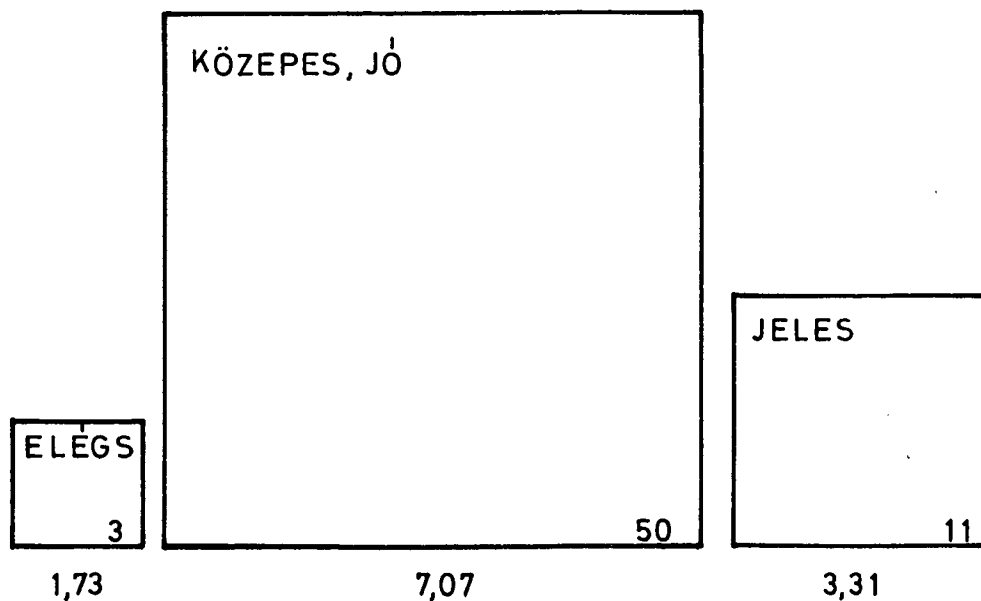
1. számú melléklet

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

I. évfolyam

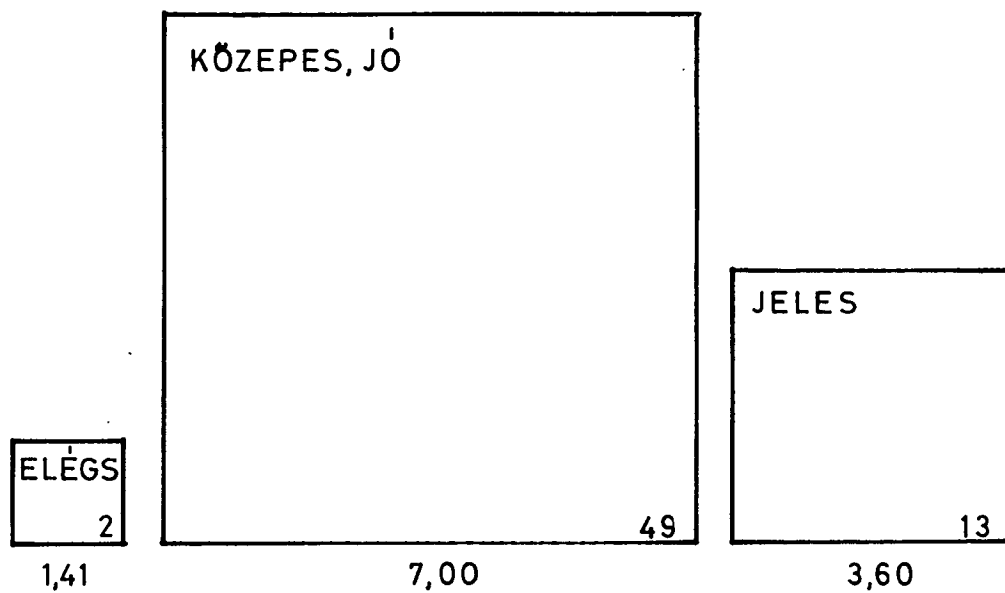

II. évfolyam

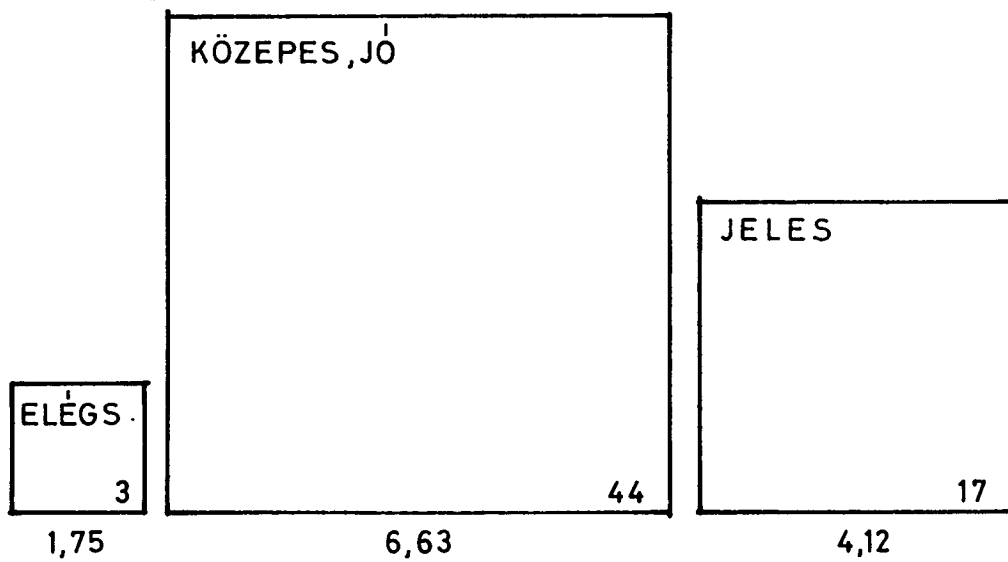

2. számú melléklet

III. évfolyam

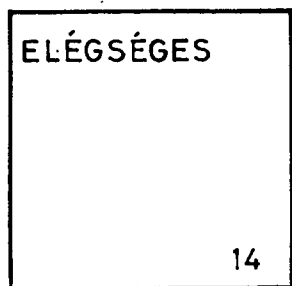
érettségi

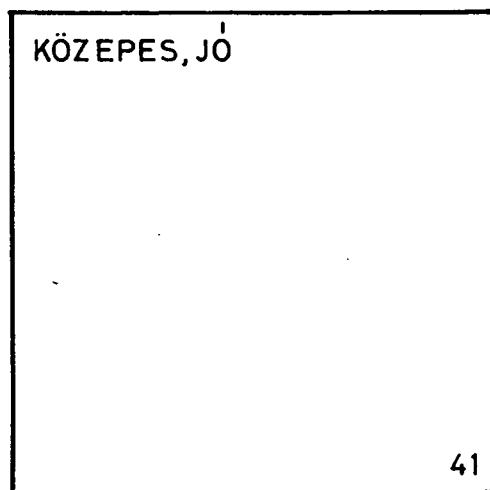
3. számú melléklet

MATEMATIKA

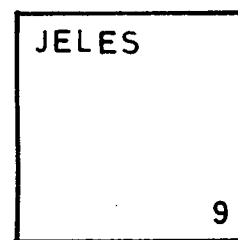
I. évfolyam

3,74

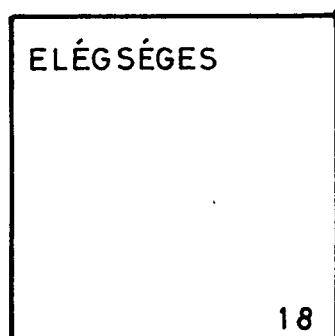

6,40

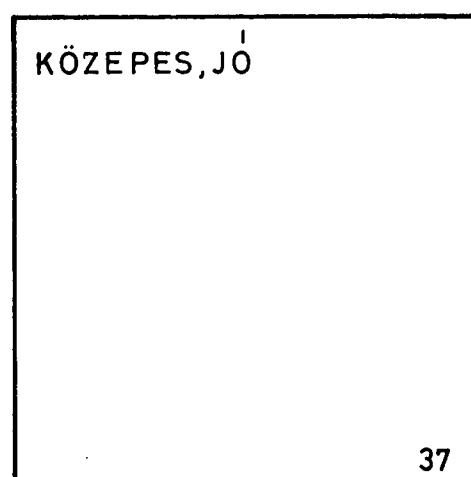

3,00

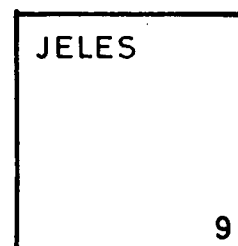
II. évfolyam

4,24

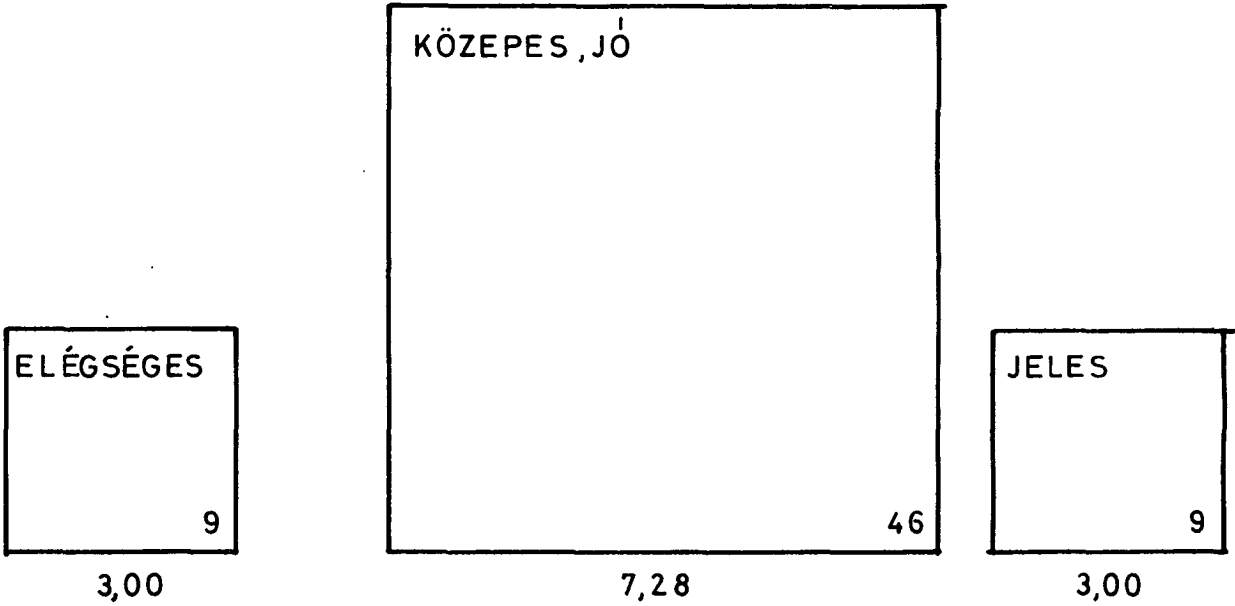
6,08

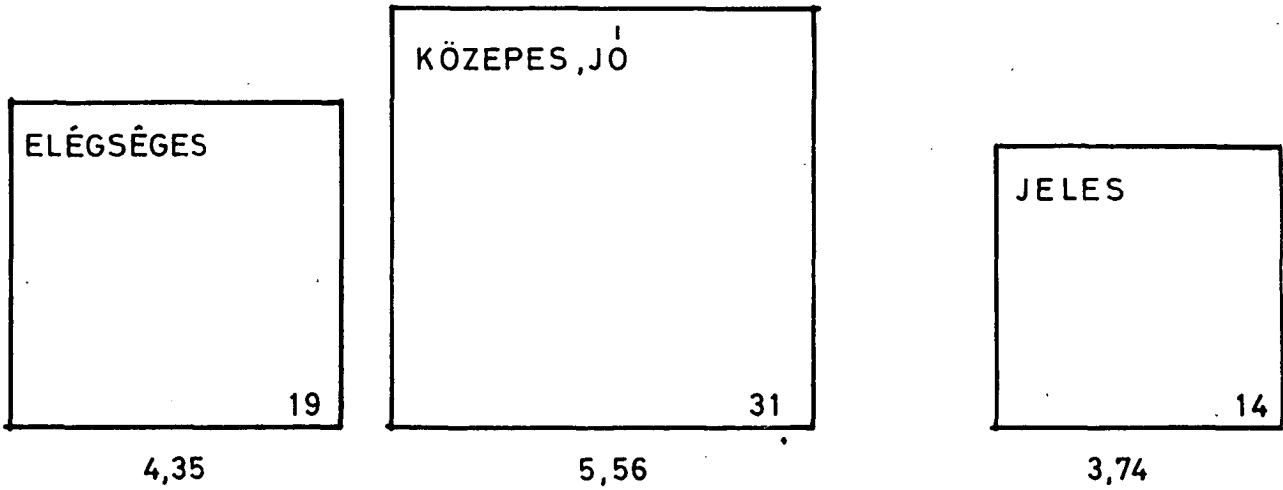
3,00

4. számú melléklet

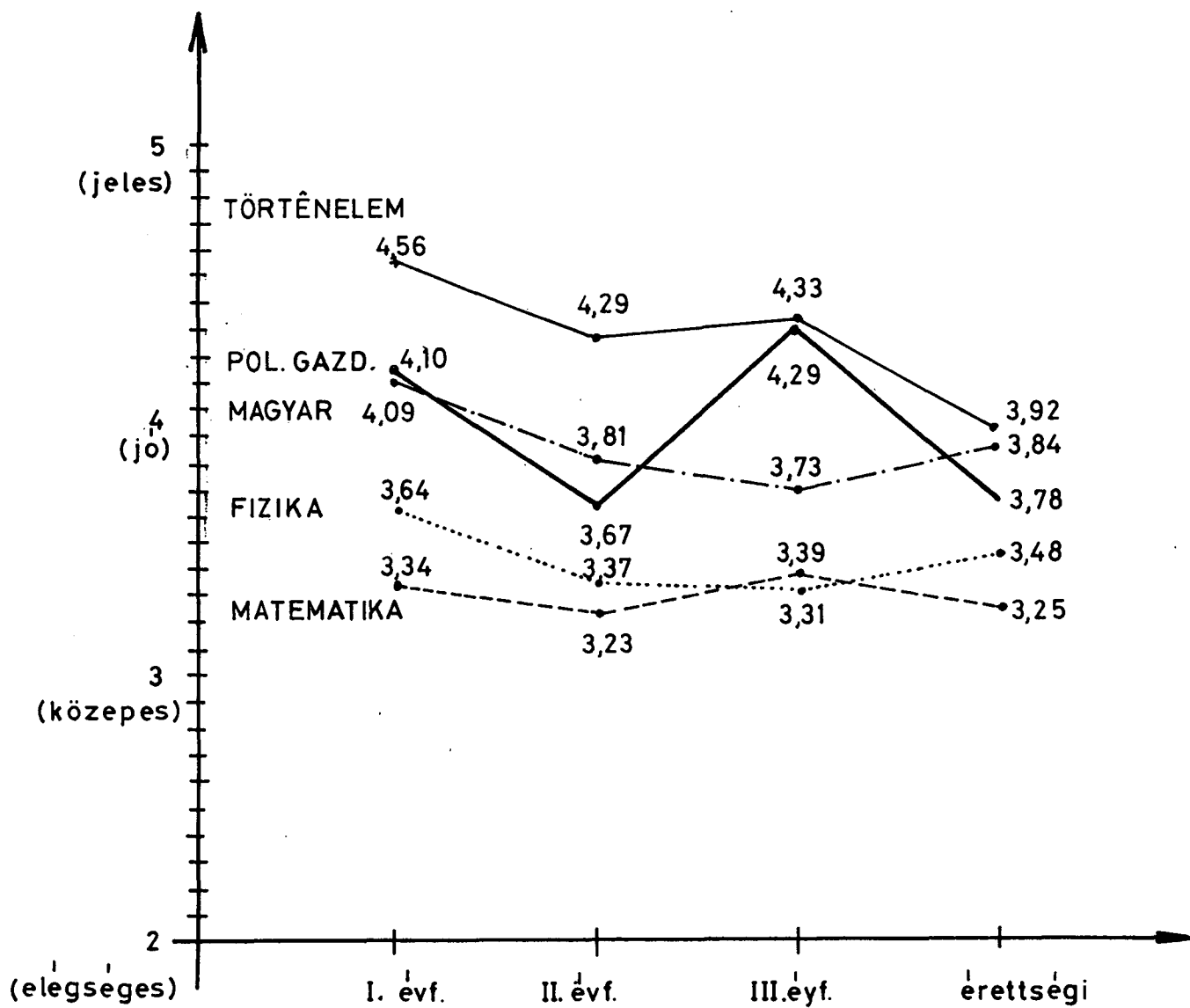
III. évfolyam

érettségi

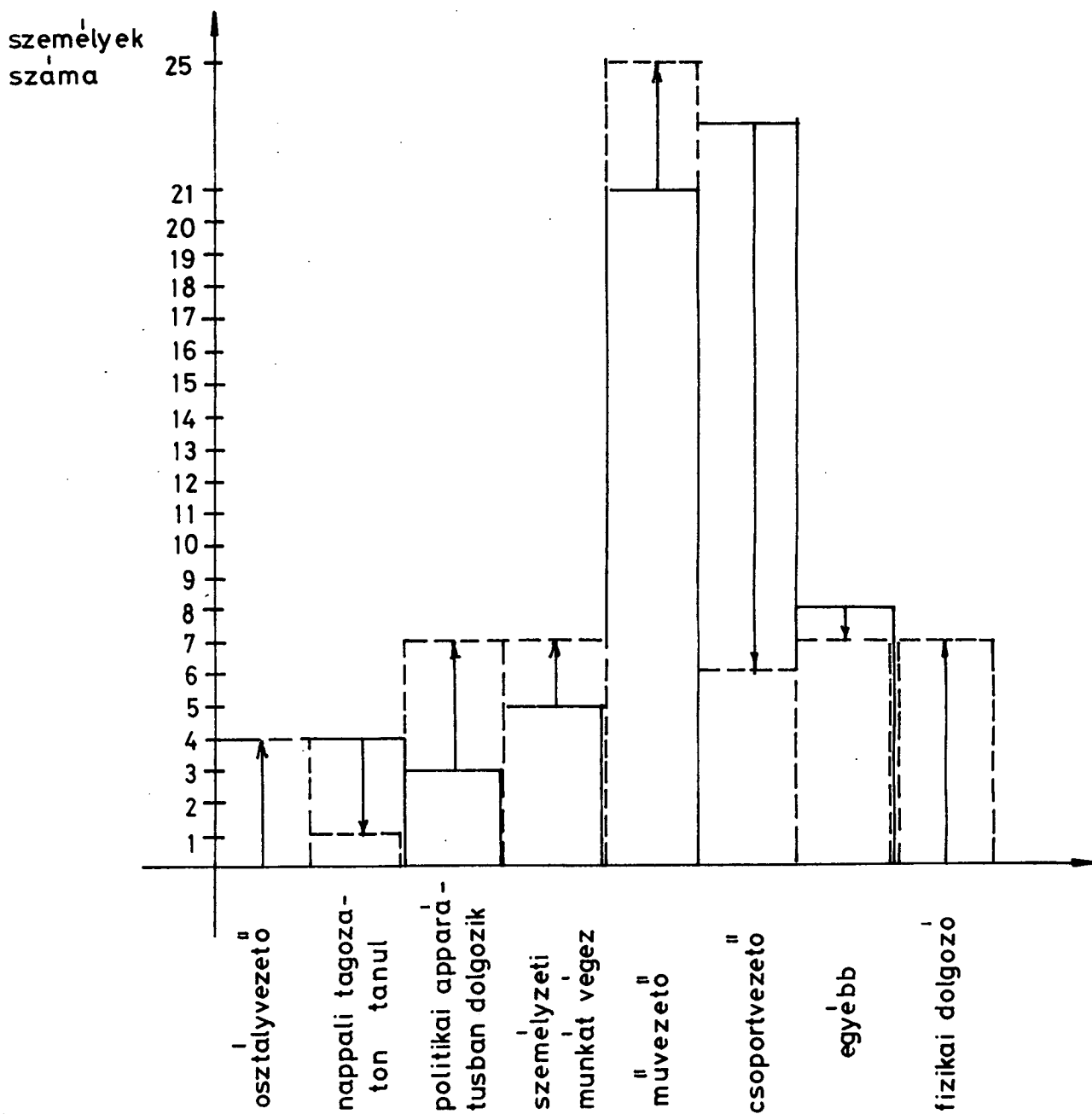

5. számú melléklet

6. számú melléklet

A 2 éves politikai és szakközépiskolai
végzetek munkahelyi beosztásának
változása 1977-83 között

———— 1977 februári állapot
----- 1983 februári állapot